

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

Rizikové chování dětí 2. stupně ZŠ v Semilech

Bakalářská práce

Autor:	Tereza Nosková
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.
Oponent práce:	Mgr. et Mgr. Petra Ambrožová, Ph.D., MBA

Zadání bakalářské práce

Autor: Tereza Nosková

Studium: P20P0092

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Název bakalářské práce: **Rizikové chování dětí 2. stupně ZŠ v Semilech**

Název bakalářské práce: Risky behaviour of children of 2nd grade of primary schools in Semily
AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá rizikovým chováním dětí na 2. stupni základních škol v Semilech. Teoretická část zahrnuje konkrétní formy rizikového chování, příčiny a také možnosti prevence tohoto chování. Empirická část bakalářské práce je realizována pomocí kvantitativního výzkumného šetření na vybraných základních školách v Semilech.

BĚLÍK, V., HOFERKOVÁ, S. *Prevence rizikového chování ve školním prostředí: pro studenty pomáhajících oborů*. Brno: Tribun EU, 2016. 141s. ISBN 978-80-263-1015-0.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozšířené české vydání. Překlad V. Jůva a V. Hlavatá. Brno: Paido, 2010. 261s. ISBN 978-80-7315-185-0.

MATOUŠEK, O. a MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011. 336s. ISBN 978-80-7367-825-8.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. 190s. ISBN 978-80-247-5309-6.

SOBOTKOVÁ, V. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. 147s. ISBN 978-80-247-4042-3.

Zadávací pracoviště: Ústav sociálních studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

Oponent: Mgr. et Mgr. Petra Ambrožová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 1.2.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Rizikové chování dětí 2. stupně ZŠ v Semilech* vypracovala pod vedením vedoucího práce doc. PhDr. Václava Bělíka, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 24. 4. 2023

Tereza Nosková

Poděkování

Především bych chtěla poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce, doc. PhDr. Václavu Bělíkovi, Ph.D., za cenné rady, odborné vedení při vypracovávání práce a za trpělivý a milý přístup. Dále bych také chtěla poděkovat základním školám v Semilech za ochotu zprostředkovat můj dotazník žákům 2. stupně a v neposlední řadě respondentům za účast na mém výzkumném šetření.

Anotace

NOSKOVÁ, Tereza. *Rizikové chování dětí 2. stupně ZŠ v Semilech*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023. 85 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá tématem rizikového chování u dětí na 2. stupni základních škol v Semilech. Cílem práce je prozkoumání výskytu rizikového chování u žáků 2. stupně základních škol v Semilech a popis jednotlivých forem rizikového chování. V teoretické části se práce věnuje především popsáním vývojového období rané adolescence a změn v tělesné, kognitivní, emociální a sociální oblasti, jež jsou pro období dospívání typické. Dále se zabývá vymezením pojmu rizikové chování a syndromu rizikového chování v dospívání se všemi oblastmi a jednotlivými formami rizikového chování. Představuje také vybrané příčiny rizikového chování, a to jak vnitřní, tak vnější. Poslední teoretická kapitola představuje prevenci a vymezuje typy prevence zabývající se rizikovým jednáním, dále školní poradenské pracoviště a její aktéry a konkrétní preventivní programy, jež byly realizovány na základních školách v Semilech, jež se zapojily do výzkumného šetření. Poslední kapitola představuje výzkumné šetření, realizované kvantitativně, konkrétně metodou dotazníku. Dále představuje tvorbu dotazníku, vytyčené hypotézy s jejich následným zhodnocením a zjištěné údaje graficky zobrazené pro lepší orientaci.

Klíčová slova: rizikové chování, dospívání, syndrom rizikového chování v dospívání

Annotation

NOSKOVÁ, Tereza. *Risky Behaviour of Children of 2nd Grade of Primary Schools in Semily*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2023. 85 pp. Bachelor Thesis.

The bachelor thesis deals with the topic of risky behaviour in children at the second grade of primary schools in Semily. The aim of the thesis is to investigate the occurrence of risky behaviour in the pupils of the 2nd grade of primary schools in Semily and to describe the different forms of risky behaviour. In the theoretical part of the thesis, the main focus is on describing the developmental period of early adolescence and the changes in the physical, cognitive, emotional and social spheres that are typical for adolescence. Furthermore, it deals with the definition of the concept of risky behaviour and the syndrome of risky behaviour in adolescence with all areas and different forms of risky behaviour. It also presents selected causes of risk behaviour, both internal and external. The last theoretical chapter introduces prevention and defines the types of prevention dealing with risky behaviour, as well as school counselling centres and their actors and specific prevention programmes that were implemented in the primary schools in Semily that participated in the research investigation. The last chapter presents the research investigation, which was carried out quantitatively, specifically by means of a questionnaire. It also presents the design of the questionnaire, the hypotheses set out with their subsequent evaluation and the findings graphically displayed for better orientation.

Keywords: risky behaviour, adolescence, syndrome of adolescent risk-taking

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, disertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

Úvod.....	9
1 Životní styl dospívajících na 2. stupni ZŠ	10
1.1 Období rané adolescence.....	10
1.2 Vývoj v oblasti sociální – socializace a vztahy.....	14
2 Rizikové chování	18
2.1 Problematika rizikového chování.....	18
2.2 Syndrom rizikového chování v dospívání.....	20
2.3 Rešerše výzkumů v oblasti rizikového chování	28
3 Vybrané příčiny rizikového chování	31
3.1 Vnitřní faktory.....	32
3.2 Vnější faktory.....	34
4 Prevence rizikového chování.....	39
4.1 Systém prevence rizikového chování.....	39
4.2 Školní poradenské pracoviště a jeho aktéři.....	41
4.3 Programy primární prevence rizikového chování.....	43
5 Zkušenosti dětí na 2. stupni ZŠ v Semilech s rizikovým chováním.....	45
5.1 Metodologie výzkumného šetření	45
5.2 Analýza výsledků dotazníkového šetření.....	52
5.3 Diskuze.....	65
Závěr.....	70
Seznam použitých zdrojů	72
Seznam tabulek a grafů	81
Přílohy	82

Úvod

Tématem bakalářské práce je rizikové chování v období rané adolescence. Konkrétně se zaměřuji na žáky 2. stupně, jež studují na základních školách v Semilech. Téma rizikového chování, obzvláště na základních a středních školách je značně zkoumané a taktéž teoreticky hojně představované. Vzhledem k neustálému zkoumání rizikového způsobu života adolescentů je tedy patrné, že je to téma neustále aktuální. Důležitost bádání shledávám obzvláště v tom, že stejně tak jak se vyvíjí lidstvo, vyvíjí se i nové formy rizikového chování, nové návykové látky či nové závislosti, a tak je potřeba s vývojem udržet krok a neustále se v nových trendech orientovat. Čím budeme mít větší vhléd do života dospívajících, do jejich potřeb, těžkostí, snů, problémů a celkově do prostředí, ve kterém se pohybují, tím efektivněji budeme moci vytvářet příjemnější a podnětnější prostředí pro jejich zdravý vývoj a účinnější preventivní programy pro předcházení rizikovému chování. Osobně jsem si téma rizikového chování dětí na 2. stupni základních škol v Semilech vybrala nejen kvůli rozmanitosti tématu, ale také kvůli cílové skupině dětí-dospívajících, jež je mi blízká a také kvůli lokalitě, jež je se mnou spjata.

Jako cíl bakalářské práce jsem si vytyčila prozkoumat výskyt rizikového chování na 2. stupni základních škol v Semilech a zjistit, se kterými rizikovými jevy se žáci setkali nejčastěji. Pro dosažení cíle použiji kvantitativní charakter zkoumání, kdy metodu představuje dotazník vlastní konstrukce.

Celková struktura bakalářské práce je rozdělena na pět kapitol. První čtyři kapitoly představují teoretická východiska. Teoretická část bakalářské práce představuje vymezení období rané adolescence a nastiňuje změny v tělesné, kognitivní, emocionální a sociální oblasti. Dále se zabývá problematikou rizikového chování, a to jak vytyčením syndromu rizikového chování v dospívání, různých forem rizikového chování, ale také představením různých studií a výzkumů, jež se v této oblasti realizují. Práce se zaměřuje také na některé příčiny vzniku problémového chování a na vymezení typů prevence. V neposlední řadě představuje školní poradenské pracoviště, jeho aktéry a konkrétní preventivní programy, jež byly realizovány na základních školách zapojených do mého výzkumného šetření. Pátá kapitola již představuje samotné výzkumné šetření, jehož výsledky by mohly být nápomocné pro zapojení preventivních aktivit na konkrétní rizikové jevy, jež se žáků na 2. stupni základních škol v Semilech nejvíce dotýkají.

1 Životní styl dospívajících na 2. stupni ZŠ

Dle Krause jsou v oblasti života lidí vytyčeny dva termíny, a to životní způsob a životní styl. Zatímco životní způsob je charakterizován jako pojem vztahující se na větší celky, jako je kupříkladu celospolečenský životní způsob, životní styl se zaměřuje již na menší skupiny či přímo jednotlivce. Životní styl tedy chápeme jako komplex činností, s nimiž se pojí určité hodnoty, normy, postoje a návyky, které jsou trvalého rázu a vyjadřují jedincovu (či skupinovou) specifickou neboli osobitost chování. Jednoduše řečeno pojem životní styl zastřešuje činnosti, jako vzájemná komunikace, vzdělávání, trávení volného času či jak jedinci dané skupiny řeší nastalé situace (Kraus, 2015a).

Já jsem se zaměřila na životní styl dospívajících, konkrétně na děti, které se nacházejí na 2. stupni základní školy, tedy na pubescenty. Právě v tomto období se jedná hlavně o etapu plnou přeměn, nejen těch tělesných, viditelných, ale také změn ve vnímání, myšlení, emocionalitě, pohlížení na svět a také v sociálních vztazích.

1.1 Období rané adolescence

Celkově je období adolescence plné změn, intenzivních emocí, objevování nových zážitků a momentu rozkvětu vlastní osobnosti jako takové. Za adolescenci, neboli dospívání, je považováno převážně období od počátku prvního desetiletí života jedince. Dospívající neboli adolescenti jsou v tomto období také nazýváni jako teenageři. Ohraničení, kdy období adolescence končí a začíná dospělost se různí dle vědního oboru, přes který se na toto vymezení díváme. V jiném věku a i jinou charakteristikou je vymezen konec adolescence v právu, v psychologii či v sociologii. Vymezení začátku a konce období adolescence je však složité i v jednom vědním oboru, kdy se vyskytují menší či větší rozdíly dle konkrétních autorů.

Dle Macka je pojem adolescence používán jako název zastřešující dospívání i mládí současně a zároveň je vnitřně diferenciován. Obvykle se období adolescence člení na další „podobdobí“ neboli 3 fáze, a to na časnou (ranou) adolescenci, kdy je věkové rozpětí od 10 - 13 let, dále na střední adolescenci, věkově od cca 14 - 16 let a na pozdní adolescenci, kde je věkové rozpětí od 17 – 20 let, avšak hranice „do“ je považována za značně individuální (Macek, 2003).

Vágnerová v oblasti dospívání vytyčuje „pouze“ 2 fáze, a to ranou a pozdní adolescenci. První fáze, raná adolescence neboli pubescence, je časově zařazena mezi 11. – 15. rok života, kdy sociálním mezníkem je ukončení povinné školní docházky

na konci této fáze. Jako druhou fázi, pozdní adolescenci, vytyčuje přibližně mezi 15. – 20. rokem života, s ohledem na individuální odchylky zejména v psychické a sociální oblasti jedinců. Jako důležitý sociální mezník druhé fáze autorka udává ukončení profesní přípravy, s nímž se pojí nástup do zaměstnání či pokračování v dalším studiu (Vágnerová, 2012).

Zmínit bych mohla také kupříkladu docenta Čačku, který dospívání rozděluje na 2 stádia, a to na pubertu a adolescenci (Čačka, 2000). Či prof. Langmeiera, který udává dle jeho slov v literatuře nejvíce zastoupené dělení, a to na období pubescence (cca 11 – 15 let) a období adolescence (cca 15-22 let), kdy období pubescence dále dělí na fázi prepuberty a fázi vlastní puberty (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Osobně se přikláním k formulaci Vágnerové a nyní bych se ráda zaměřila již na vymezení pouze jedné fáze adolescentního procesu, konkrétně rané adolescence, která je z hlediska cílové skupiny mé bakalářské práce podstatná. Jak je známo, raná adolescence je nazývána také jako pubescence. Jedná se tedy o období, kdy se mladí lidé potýkají s nejrůznějšími změnami ať už v oblasti tělesné, emocionální či sociální aj. Pro některé je toto období obzvláště bouřlivým vymezením se vůči okolí, hlavně vůči rodičům a dospělým celkově, ale zároveň je to období, kdy se právě k dospělosti začínají adolescenti pomalu, ale jistě a nezastavitelně blížit.

Zmíněné změny v období pubescence bychom mohli rozdělit do několika oblastí, kdy se rozdělením inspiroji v publikaci Vágnerové:

Tělesné zrání

Tělesné změny jsou důležitým signálem dospívání (nebo řekneme-li puberty jako takové) a není divu, že tyto proměny bývají dospívajícími intenzivně prožívány. Právě období pubescence je proto nazýváno jako významný biologický mezník, kdy se z dítěte pomalu stává člověk, který je schopen reprodukce (Vágnerová, 2012).

Jak je všeobecně známé, průměrně dívky dospívají rychleji než chlapci, a tak brzké tělesné proměny mohou být právě pro dívky obzvláště zatěžující (Vágnerová, 2012). U obou pohlaví dochází k vývoji sekundárních pohlavních znaků, avšak rozdíly v pohlavích jsou pochopitelně patrné. U dívek se jedná o růst prsou, vývoj genitálií s počátkem růstu pubického ochlupení, počátek menstruačního cyklu, rozšiřování boků atd., u chlapců se jedná taktéž o vývoj genitálií a růst pubického ochlupení, ale také

např. růst a rozvoj svalů, růst celkového ochlupení těla včetně vousů, rozšiřování v oblasti ramen, mutace hlasu či zvýšená produkce akné (možno i u dívek).

Každý pubescent je jiný, a tudíž se s nastalými změnami ve svém vzezření sžívá různě. Důležitý vliv právě na sebepojetí pubescenta mají reakce ostatních na jeho nové tělesné já. Dospívající se v tomto období svým vzhledem zabývají daleko více než předtím, a tak ač jsou svou proměnou vlastně přitahováni a fascinováni, zároveň se jejich sžívání s proměnou vlastního těla neobejde bez pochybností (Vágnerová, 2012). Dospívající dokáží nastalé změny na svých tělech bedlivě sledovat a zkoumat. Veškeré proměny v dospělému ženu či muži se snaží nejen pozorovat, ale také srovnávat s ostatními. Tím se vlastně i ujišťují, že jejich fyzický vývoj probíhá v základu tak, jako u ostatních, avšak na sobě mohou spatřovat ještě navíc něco výjimečného (Jedlička, 2011).

Kognitivní vývoj

„Kognitivní vývoj je vývojem poznávacích funkcí: vnímání, pozornosti, paměti, představování, fantazie, schopností, myšlení a usuzování. V adolescenci dochází v této oblasti k mohutným změnám.“ (Nielsen-Sobotková, 2014, str. 29)

Jako první je vnímání. Čačka charakterizuje vnímání jako proces, ve kterém jde nejen o zachycení konkrétního údaje, ale také o jeho porozumění. Dle něj jsou pubescenti více roztržiti, mají nepřesné a často povrchní pozorování a jejich závěry bývají typicky ukvapené (Čačka, 2000). Vizuální vnímání nabývá na maximální míře a je daleko více spjato s abstraktním myšlením. Na druhou stranu, eidetická schopnost, která dospívajícím umožňovala v dětství téměř dopodrobna přesné vybavování detailů vnímaných objektů značně klesá. Představy pubescentů tak nejsou již tak živé a konkrétní, ale spíše se představy zdají „vybledlejší“ (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Další podstatnou složkou je paměť a učení. Pubescenti již umějí paměťové funkce lépe ovládat a již si sami vytvářejí vlastní systém, který jim pomáhá si informace lépe zapamatovat. Pomáhá jim též vytváření si mnemotechnických pomůcek a již si dokážou vymýšlet časový harmonogram pro své učivo. V období pubescence také dochází k rozvoji tzv. strategie vybavování, kdy dospívající používají různé asociace či mají tendence souvislosti odvodit pomocí logiky, deduktivně (Vágnerová, Lisá, 2021). Celkově se u dospívajících proměňuje míra používání mechanické paměti, kterou více začíná nahrazovat paměť logická, jež je jimi preferována. Co se týče učení a přejímání látky, dospívající mají čím dál větší potřebu si na věci vytvářet vlastní názory z hlediska svých vlastních zkušeností, a tak občas zastávají značně negativní postoje k, z jejich

pohledu, „vnucovaným názorům autorit“. (Čačka, 2000) „*Mění se i charakteristiky paměti, a to jak krátkodobé, tak i dlouhodobé. S přibývajícím věkem a životními zkušenostmi se přirozeně zvyšuje i kvantita informací uložených v dlouhodobé paměti.*“ (Macek, 2003, s. 46)

Poslední zmíněnou a podstatnou složkou kognitivního vývoje je myšlení. Jako za jednu z hlavních charakteristik dospívání se považuje vymanění se z konkrétna a obrácení se k nereálnu a k pohledům do budoucnosti. Často se také období dospívání vykresluje, vedle vývoje v ostatních oblastech, jako období plné ideálů, fantazií a snění. Piaget ale upozorňuje, že ne vždy je chápáno, že aby mohlo dojít k vývoji v oblastech citových, sociálních aj, je nezbytné, aby se dospívajícímu přeměnilo právě myšlení. A to v takové, které dovoluje jedinci pracovat s domněnkami a usuzovat a přemýšlet o výrocích, které nemají přímou souvislost s reálným konkrétním konstatováním (Piaget, Inhelderová, 2010). Vágnerová představuje (převzaté) typické znaky stylu myšlení adolescentů ve 3 bodech:

„Dospívající připouštějí variabilitu různých možností.

Dospívající dovedou uvažovat systematictěji.

Dospívající dovedou experimentovat s vlastními úvahami.“

(Vágnerová, 2012, str. 381)

Emoční vývoj

Při vyslovení pojmu puberta se většině lidem kromě tělesných změn vybaví hlavně emoce. Často se pubescentům přisuzuje emoční kolísání, výbuchy emocí a celkově silné prožívání a reagování na nastalé situace. Nutno ale dodat, že to rozhodně nepatří ke každému jedinci v období puberty, jelikož každý dané období prožívá jinak a po svém.

Tak jako se jedinec musí srovnávat se změnami na jeho tělesné schránce, musí se naučit zvládat a přijímat i své kolísající emoce, které jsou v období pubescence tak typické. Běžné je nejen kolísání emocí, ale také rychlost a až překvapující nepředvídatelnost proměny kupříkladu návalu vzteku či zachmuřené sebelítosti ve výbuchy hlasitého veselí. Při zažívání frustrace může být reakcí nejen bagatelizace, tedy jakési zlehčování či znehodnocování dané situace, ale také tzv. "silácký cynismus" či negativistické postoje k životu, nastoleným hodnotám a také k budoucnosti, která se v očích dospívajícího může jevit jako daleká, nepříliš lákavá, namáhavá a těžká. Protikladné projevy a reakce ale nejsou v tomto období nijak neobvyklé, jelikož nejenže je dospívající plný fantazií, silného prožívání, tužeb, snů a pocitu své jedinečnosti, ale

jsou přítomny také pocity strachu z vlastního selhání, pocity nejistoty, úzkosti, pochybnosti o sobě samém a také zalíbení v tajnostech (Jedlička, 2011). Koranda definuje emoční období puberty takto: „*Projevem puberty bývá nevyváženost reakcí (klackovitost, odbrzděnost, lenost, neposlušnost, podrážděnost, urážlivost, potřeba komunity, party, externalizace problémů, idealizace, kritičnost atd.) Emotivita je v období mezi 12. a 14. rokem typická sklonem k sebepozorování, egocentrizmu, k ostýchavosti a labilnímu sebehodnocení.*“ (Koranda, 2014, s. 96)

Nepřiměřené reakce a proměnlivost emocí dospívajících na různé podněty nepřekvapují pouze jejich okolí, ale i je samotné. I pro ně je často změna nálady nečekaná a nedokážou si ji zcela vysvětlit, a tak i na své vlastní pocity mohou reagovat značně podrážděně. Na druhou stranu se v pubescenci dospívající stávají více uzavřenější, někdy až odtažitější a nechťejí některé emoce navenek vůbec ventilovat. To se jedná převážně o negativní pocity, a to, když se cítí například smutně, ponížene či trapně. Problémem při vyjadřování bývá i fakt, že sami nemají jasno ve svých pocitech, nedokážou je správně popsat či se za některé své emoce stydí a bojí se nepochopení ostatních (Vágnerová, Lisá, 2021).

Podstatné je také sebehodnocení dospívajících, které se právě s emocemi pojí. Zmíněná emoční rozkolísanost totiž souvisí i s proměnlivostí ve svém sebehodnocení. „*Nejistota a zranitelnost sebeúcty se projevuje přecitlivělostí na projevy jiných lidí, které bývají, vesměs ne zcela adekvátně, interpretovány jako urážlivé nebo nepřátelské... Vztahovačnost dospívajících je výrazem osobní nejistoty, typické pro období zásadnější proměny vlastní identity.*“ (Vágnerová, 2012, s. 392)

1.2 Vývoj v oblasti sociální – socializace a vztahy

Oblast, procházející poměrně razantní změnou v období pubescence, jsou s určitostí vztahy. Ve světě dospívajících dochází nejen ke změně hodnot, pohledu na svět, myšlenkových operací a dalších oblastí zmíněných v předešlé podkapitole, ale hlavně také v tom, které osoby získávají v životě pubescenta větší důležitost a oblíbenost.

Ač postup stálého osamostatňování a navazování sociálních kontaktů probíhá již od časného dětství a pokračuje nadále i v dospělosti, přesto je období dospívání považováno v tomto ohledu jako klíčové a nejdůležitější pro zdravé převzetí dalších důležitých životních rolí, jako je role manželská či rodičovská. Pro „úspěšné“ projití dospíváním je dle Langmeiera (s odkazem na Havighursta) potřeba projít hlavními

vývojovými úkoly tohoto období, a to odpoutání se od nadměrné závislosti na vlastních rodičích a navazování rozličných a podstatnějších vztahů ke svým chlapeckým i dívčím vrstevníkům (Langmeier, Krejčířová, 2006). Během adolescence také dochází ke zlepšení porozumívající funkce, kdy dokáží lépe rozeznat úmysly, názory a pocity jiných lidí. Tato skutečnost se však odvíjí od toho, kdy dospívající začínají rozumět sami sobě. Vzhledem k poměrně silnému zastoupení egocentrického přístupu u adolescentů, hlavně u mladších, často ne zcela pocity druhých rozpoznávají, ale spíše do ostatních promítají pocity a představy své (Vágnerová, Lisá, 2021). Ač je to náročné období pro dospívající samotné, náročné bývá také pro některé nejbližší v okolí. Do těch nejdůležitějších subjektů z hlediska vztahových proměn v dospívání řadíme rodinu, vrstevníky a první partnerské vztahy.

Rodina

Jakožto primární skupina obklopující dítě ihned po narození a základní prvek v prvotní socializaci dítěte se rodina po řadu dětských let staví na první místo v důležitosti. Stejnou měrou i děti působí v rámci socializace na rodiče, zvláště v dnešní měnící se společnosti, kde o stále nové technologie není nouze. Často právě děti, obzvláště dospívající, jsou ti, kdo jsou v určitých aspektech experty v tomto světě plném rozvíjejících se technologií (Stašová a spol., 2015). Možná i to, že v něčem mohou mít dospívající větší zkušenosti, jako právě s technologiemi a sociálními sítěmi, může být malým důvodem, proč už zdaleka není nutný a běžný tzv. mezigenerační konflikt a celkově více konfliktní období během dospívání. Závisí to pochopitelně hlavně na individuálních zvláštěnostech jak dětí i rodičů, ale také na kulturní odlišnosti. Macek však říká, že probíhající „*konflikty nevadí, když mají adolescenti pocit, že mohou svobodně vyjadřovat názory a že se na ně bere ohled.*“ (Macek, 2003, str. 54) Během dospívání se proměňují reakce také rodičů, kdy se díky změnám v komunikaci mohou „dostat na povrch“ neporozumění a dlouhodobé neshody s dětmi. Právě toto období je pro rodiče obzvláště náročné co do trpělivosti, avšak je důležité, aby svému pubertálnímu dítěti vyjadřovali o to větší rodičovský zájem, zaangažovanost do činností a názorů dítěte, ale také rodičovské vedení a vymezení určité rodičovské autority (Macek, 2003). Hlavním úkolem dospívajících (zmíněným již výše) je emancipace od své rodiny neboli jakési uvolnění se ze závislosti na rodičích a dostání se ke své potřebné samostatnosti (Langmeier, Krejčířová, 2006). Dalším klíčovým úkolem je dosažení individuace,

jakožto pocitu své jedinečné, individuální a nezávislé osobnosti (Jedlička, 2017). Každý adolescent se „odpoutává“ od rodičů jiným způsobem, a to tak, aby co nejvíce zmírnil nastalou úzkost ze ztrácení dosud majících jistot. Může se jednat o viditelnou revoltu vůči rodičům či nekritické přijímání zcela nových vzorů atd. Odpoutání se od rodičů a ve většině případech zároveň zachování pozitivních vztahů s nimi, je potřebné k najetí vlastní úspěšné cesty dospívajících. Langmeier s odkazem na empirické výzkumy říká, že i přes zmíněnou emancipaci od rodičů přesto právě rodiče zůstávají pro dospívající jako nejdůležitější zdroj sociální opory. Spíše se tedy jedná o změnu vnějšího chování u adolescentů než radikální přeměnu hodnot a postojů přejatých od své rodiny (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Vrstevníci

Právě vrstevníci jsou další významnou složkou života dospívajících, jelikož právě oni jsou si navzájem oporou ale i „hnacím motorem“ pro osamostatňování se a nalézání svého postavení ve světě.

„Cesta k odpoutání od rodičů a získání větší jistoty, pohotovosti a tolerance vede zpočátku přes zvýšenou vazbu na vrstevníky.“ (Čačka, 2000, str. 316) Právě u svých vrstevníků tak mohou dospívající nalézat potřebný pocit rovnoprávnosti, vzájemné pochopení v důsledku nacházení se ve stejné životní etapě, možnost volně vyjadřovat své názory a postoje a taktéž jakési emoční uvolnění. Nacházení se ve vrstevnických skupinách vlastně představuje i jakýsi cvičný prostor pro další budoucí mezilidské interakce. Ve vrstevnických skupinách dospívající shledávají prostor pro sdílení společných problémů, učí se zde uplatňovat a obhajovat si vlastní názory, učí se také podřizovat se druhým, ale zároveň i docházet ke kompromisům. Učí se zde diskutovat o různých tématech, přijímat kritiku od druhých, tolerovat názory jiných, ale také zažívat pocity souznění stejných pohledů na různá témata (Čačka, 2000). Dospívající se svými vrstevníky tráví čím dál více času, a tak také sílí jejich vzájemný vliv na vlastní názory, zájmy a své chování. Právě to, že v období odpoutávání se od rodičů patří adolescent k nějaké vrstevnické skupině a je jí přijímán, mu pomáhá nejistotu při osamostatňování se od rodičů překonat (Vágnerová, Lisá, 2021). Mertin a Krejčová v návaznosti na škálu odborníků přisuzují vrstevníkům v životě dospívajících nezanedbatelné funkce. Vrstevníci jsou tak pro dospívajícího mimo jiné i zdrojem hodnocení při utváření vlastní identity, prostorem k otevřené komunikaci a výměně pocitů i vzorců chování a také

naučnou skupinou pro přechod od semknutých vztahů v rodině k intimním vztahům s partnery v budoucnu (Mertin, Krejčová a kol., 2013).

První partnerské vztahy

Poměrně významným přelomovým mezníkem dospívání je právě navazování prvních partnerských vztahů. Ty mohou vzejít z původně přátelských vazeb, ale také taktéž bláznivým zamilováním do zcela neznámé osoby. Právě toto období díky silným emočním prožitkům a výkyvům může být také časem rychlého zamilovávání, ale také „odmilovávání“.

Za základní charakteristiku prvotních partnerských neboli romantických vztahů je považována jejich rozmanitost. Jsou dospívající, jež začínají první romantické vztahy velmi brzy, ale naopak jiní vyčkávají na prvotní zkušenosti až do počátku dospělosti. *„Odlišené je rovněž prožívání tohoto vztahu. Některými dospívajícími je partnerský vztah prožíván velmi intenzivně a s velkou zodpovědností a vážností; jiní adolescenti deklarují, že zatím hledají, experimentují a nechtějí se na partnera příliš vázat... (Lacinová, Michalčáková, 2006, s. 61) S jistotou můžeme ale říct, že ač jsou první partnerské zkušenosti opravdu různorodé, tvoří jakýsi základ pro utváření dalších, nejen romantických, vztahů v životě.*

2 Rizikové chování

Tato kapitola představuje vymezení pojmu rizikové chování dle různých autorů. Dále vymezuje pojem syndrom rizikového chování v dospívání a nastiňuje jeho rozdělení do konkrétních oblastí: zneužívání návykových látek, poruchy v psychosociální oblasti a projevy v oblasti reprodukční. V návaznosti na vymezení oblastí syndromu rizikového chování charakterizují konkrétní jevy, jež do jednotlivých oblastí spadají.

2.1 Problematika rizikového chování

Problematikou rizikového chování, a obzvláště u dospívajících, se zabývá poměrně valná část výzkumů. Je to vlastně pochopitelné, jelikož dospívání, jakožto poměrně křehké a rozporuplné období, nabízí zkoumajícím širokou oblast pro prozkoumávání. A tak právě z důvodu obsáhlé zkoumavosti problematiky, jsem pro představení určitých studií, výzkumů či projektů vymezila samostatnou podkapitolu. Pro uvedení problematiky rizikového chování je nejprve nutno pojem vymezit.

Pojem rizikové chování je charakterizován poměrně roztržštěně. Skopalová a Janiš ve své publikaci zmiňují, že pojem rizikové chování, jako takový, se ve školském resortu používá od roku 2010, čímž nahradil předešlý používaný termín „sociálně patologické jevy“. Shodně s jinými autory, jako kupříkladu Budínská či Miovský, udávají, že starý název se vztahoval spíše k extrémním a fatálním společenským jevům a že byl pojem sociálně patologické jevy ve školství značně stigmatizující a také již obsahově nevyhovující. S odkazem na Dolejše se autoři přiklání k pojetí, že pojem rizikové chování zahrnuje veškeré jednání, které je v konfliktu se společenskými zájmy a jejich závaznými právními, ale i obecně platnými normami (Skopalová, Janiš, 2017). Další z pojetí rizikového chování představuje Macek, který udává, že právě období dospívání je díky své citlivosti náchylné právě pro rozvoj rizikového a problémového chování. Říká, že na rizikové chování se můžeme podívat dvojím pohledem. Za prvé, směrem k jednotlivci, představuje rizikové chování poškozování a narušování zdraví dospívajícího, a to jak fyzického, tak duševního. Druhým pohledem na to můžeme nazírat tak, že nejen, že rizikové chování neprospívá jedinci, jenž ho „provozuje“, ale je také spojeno s narušováním a ohrožováním společnosti, ve smyslu ohrožení druhých lidí a negativního vlivu na okolí (Macek, 2003). Nielsen-Sobotková však zmiňuje skutečnost, že určitá míra zkušenosti s rizikovým chováním je vlastně považována za normální a normativní. Toto tvrzení se opírá o reálnou 50% zkušenost dospívajících

alespoň s jednou formou rizikového chování. Nielsen-Sobotková označuje (s návazností na Macka) rizikové chování jako komplexní pojem, pod nímž rozumíme chování, které směřuje k psychosociálnímu či zdravotnímu poškození daného jedince, ostatních osob ve společnosti, prostředí či majetku (Nielsen-Sobotková, 2014). Další, a to význačný pohled na pojem rizikové chování představuje Jessor. Právě psycholog Richard Jessor je totiž průkopníkem, který pojem rizikové chování v dospívání zavedl do psychologického slovníku a problematikou rizikového chování se zabývá již od 70. let 20. století (Čerešník, 2021). Dle něj je rizikové chování považováno za zdroj obav a starostí nebo také jako jev, který je nežádoucí z hlediska sociálních a leckdy i právních norem v tradiční společnosti. Je to tedy chování, které když se objeví, tak vyvolává negativní sociální sankce z okolí a je tedy vzhledem k normám dané společnosti nepřijatelné (Jessor, Donovan, Costa, 1994). Jako poslední vymezení pojmu rizikové chování bych chtěla představit pojetí z publikace Miovskeho a spol., kde vymezení představuje Širůčková a říká: *„Shrňmě tedy, že pojem „rizikové chování“ stejně jako pojem „problémové chování“ je sociálním konstruktem zahrnujícím rozmanité formy chování, jež nemusí být jednoznačně vymezeny. Jsou však hodnoceny jako takové, které způsobují zdravotní, sociální nebo psychické ohrožení jak jedince samotného, tak i jeho sociálního okolí, přičemž ohrožení může být reálné nebo předpokládané.“* (Širůčková, 2015, s. 51, online) Na vymezení z publikace Miovskeho se odkazuje i Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027, jakožto základní strategický dokument Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, dále jen MŠMT (Národní strategie, 2019, online). Zmíněná Národní strategie odkazuje na Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, které vymezuje základní formy rizikového chování. Na níže zmíněné konkrétní rizikové

projevy se tak působení MŠMT zaměřuje přednostně (MŠMT, 2010a, online). Jedná se o:

1	Agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, domácí násilí, krizové situace spojené s násilím, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie, krádeže, loupeže, vydírání, vyhrožování
2	Záškoláctví
3	Závislostní chování, užívání různých typů návykových látek, netolismus, gambling
4	Rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů
5	Spektrum poruch příjmu potravy
6	Negativní působení sekt
7	Sexuální rizikové chování

Obrázek 1 Základní formy rizikového chování (Národní strategie, 2019)

Nielsen-Sobotková ve své publikaci představuje taktéž seznam jevů, které řadí do rizikového chování. Jedná se o (1) záškoláctví, (2) lhaní (společností nedostatečně vnímané jako riziko), (3) agresivitu a agresivní chování, (4) šikanu, kyberšikanu a násilné chování, (5) obecné kriminální jednání (obzvláště krádeže), (6) vandalismus, (7) závislostní chování (legální i nelegální návykové látky, gambling, netolismus, oniomanie), (8) rizikové chování na internetu (nelegální/nevhodné stránky, spamy, kopírování a stahování souborů atd.), (9) rizikové sexuální chování, (10) rizikové chování v dopravě, (11) extrémní rizikové sporty, hazard, (12) užívání anabolik a steroidů, (13) nezdravé stravovací návyky, (14) extremismus, (15) xenofobie, intolerance, rasismus, antisemitismus (Nielsen-Sobotková, 2014, s. 40-41).

2.2 Syndrom rizikového chování v dospívání

Výše zmíněný profesor Richard Jessor na svých dlouhodobých longitudinálních výzkumech dospívajících zjistil, že určité rizikové jevy, které jsou zároveň i problémové lze rozdělit do několika okruhů. Taktéž došel ke zjištění, že často se dané rizikové projevy kombinují, prolínají se a celkově se obvykle společně vyskytují. Postupem času se pro tyto prolínající jevy vžil název syndrom rizikového chování v dospívání, zkratkou SRCH-D. „Jedná se o charakteristický soubor příznaků (nemusí však být vždy přítomny

všechny), které vznikají na stejném podkladě. Některé tyto projevy jsou problémové pouze ve vztahu k věku, tedy k dospívání.“ (Kabíček, Csémy, Hamanová a kol., 2014, s. 33) Jednoduše řečeno, člověk chovající se rizikovým způsobem v jedné oblasti, má větší tendence i pravděpodobnost se tak chovat i v dalších oblastech. Tím vzniká jistá propojenost projevů problémového chování a vzniká z toho přímo až forma životního stylu (Širůčková, 2015, online). Určitá míra zkušeností a experimentování s rizikovým chováním je však během dospívání v současné společnosti brána jako součást normálního vývoje, jak je již zmíněné výše, a ve většině případech toto chování samo odezní. Právě v období dospívání si často adolescenti ani neuvědomují veškeré hrozby, které mohou vzejít

z rizikového způsobu života a že některá rozhodnutí v dospívání mohou ovlivnit celý jejich další život (Nielsen-Sobotková, 2014). Rizikové chování tak může být adolescenty bráno jako pomůcka či benefit při procházení si složitým obdobím dospívání. Jessor jako tři možné důvody rizikového způsobu života adolescentů zmínil (1) příjemné uspokojení během řešení svých vývojových problémů, dále také jako (2) možnost řešení aktuální osobní nesnáze či jako (3) kompenzování si něčeho, co dospívajícímu schází. Taktéž může dospívajícímu syndrom rizikového chování sloužit jako prostředek ke zvýšení sebevědomí či jako navození určité komunikace či vztahu se svými vrstevníky, kteří jsou v tomto období obzvláště stavěni na vysoké místo důležitosti (Čerešník, 2021, online).

Projevy SRCH-D se rozdělují do tří hlavních oblastí. Jedná se o oblast (1) zneužívání návykových látek, (2) projevy v psychosociální oblasti a (3) projevy v reprodukční oblasti. Právě rizikové projevy se v těchto třech oblastech vzájemně prolínají ve zkušenostech adolescentů při SRCH-D. Často objevení se nějakého druhu rizikového či problémového chování v životě dospívajícího signalizují některé vnější změny. Jedná se kupříkladu o změnu svých dřívějších zájmů a s tím související jiné trávení volného času, zhoršení školního prospěchu či navázání nových přátelství s vrstevníky, jež rizikové chování schvalují jako oživení či ho přímo vyhledávají (Kabíček, Csémy, Hamanová a kol., 2014). Jednotlivé oblasti SRCH-D bych ráda více rozvedla v samostatných úsecích:

Zneužívání (abúzus) návykových látek

Myslím si, že velká část populace má právě první zkušenosti s některými návykovými látkami, jako je alkohol, cigarety aj., právě z období dospívání, konkrétněji z období pubescence.

V této oblasti je taktéž používané pojmenování zneužívání psychoaktivních látek. Termín psychoaktivní látka označuje každou látku, která má vliv na psychickou činnost osob a některé z nich mohou způsobovat závislost. Poté je již můžeme nazývat taktéž návykové (Malá, Pavlovský, 2010). Avšak ve chvíli, kdy stav dospěje až do závislosti, nejedná se již o téma patřící do SRCH-D, ale již o psychiatrickou diagnózu (Kabíček, Csémy, Hamanová a kol., 2014). Do oblasti abúzu návykových látek tak můžeme zařadit několik konkrétních látek:

- (1) Alkohol jakožto nejvíce rozšířená a také v našem socio-kulturním prostředí velice tolerovaná látka se řadí na místo nejčastěji užívané psychoaktivní látky. Navíc se jedná o látku, která je značně mediálně propagována a svou reklamní kampaní cílí taktéž na mladé lidi. Avšak i přes své negativní účinky na organismus stále zůstává tradiční zneužívanou látkou, která je běžně požívána při formálních i neformálních či náboženských událostech. Důvodem, proč i dospívající před 18. rokem sahají po alkoholu jsou nejspíše účinky, které alkohol na lidský organismus má, jako uvolnění psychického napětí, zvýšení momentálního sebevědomí a sebejistoty či zlepšení nálady (Fischer, Škoda, 2014).
- (2) Tabákové výrobky a elektronické cigarety - nikotin. Další společensky akceptovanou návykovou látkou je tabák. Formy obvyklého požívání jsou trojí, a to klasické kouření v podobě cigaret, žvýkání původního žvýkacího tabáku či v podobě nikotinových sáčků (Novotná, 2022, online) a poslední pomocí šňupání. Klasické kouření cigaret produkující tabákový dým je problémový hlavně kvůli přítomnosti škodlivých látek pro organismus, jako je třeba dehet. Značným negativním prvkem kouření je také to, že nejen že nepřispívá ku zdraví aktivních kuřáků, ale má vliv také na lidi, kteří sice nekouří, ale zdržují se třeba v zakouřených prostorech či vdechují vydechovaný kouř (Kraus, Hroncová a kol., 2010). Důvody pro kouření tabáku může mít na svědomí právě nikotin, který má vliv na změnu nálady, zvyšuje výkon a také dokáže zmírňovat stres. Projevit se také může prostřednictvím menší potřeby jíst, excitace neboli nabuzení či lepší koncentrace (Fischer, Škoda, 2014).
Do této skupiny bych také chtěla zahrnout a přiblížit elektronické cigarety neboli e-cigarety, či slangově „vapo“ nebo „vejp“. Pod tímto označením nalezneme širokou nabídku elektronických zařízení, která jsou určena

pro vypařování („vaporizaci“) speciální tekutiny neboli e-liquidu a k následné inhalaci vzniklé páry neboli aerosolu. Tudíž se v porovnání s běžnými cigaretami v e-cigaretách nic nespáluje a ani se do nich nevkládá tabák. Vkládá se tam namísto toho již zmíněný e-liquid, který však kromě jiných látek jako propylenglykolu, vody a dochucovadel obsahuje taktéž nikotin, jako v běžných cigaretách. Je však možné pořídit i beznikotinové náplně. Ač množství škodlivých látek nalezených v e-cigaretách byl značně menší než v běžných, tak v aerosolu byly škodlivé látky nalezené taktéž a důsledky požívání e-cigaret v dlouhodobém horizontu nejsou prozatím nijak ověřené. Pro dospívající se to poměrně rychle stalo trendem a oblíbenou náhražkou či doplňkem běžných cigaret (Kulhánek, 2019, online).

- (3) Kanabinoidy. Jedná se o látky, kde je hlavní psychoaktivní složka konopí, ze které se poté získává marihuana či hašiš. Patří k nejvíce užívaným nezákonným drogám na světě. Nejčastější formou užití je skrze kouření, ale dá se konzumovat i fakticky, a to kupříkladu jako příměs v jídle či v pití. Stavby po požití jsou euforie a psychické uvolnění, taktéž dochází k pocitům vyšší sebedůvěry, může se projevit i jako zpomalené vnímání okolí, ale také třeba i nereálnými fantazijními představami až bludy. Marihuana není moc lidmi brána jako riziko, jelikož užívání marihuany, pochopitelně v určitém množství a v určité frekvenci, bylo některými studiemi prokázáno jako léčebné, obzvláště u pacientů s onkologickým onemocněním. Fischer a Škoda říkají: „*Dle našeho názoru spočívá hlavní nebezpečí užívání kanabinoidů v odblokování zábran a přestupu k užívání tzv. tvrdých drog. K tomu pravděpodobně spíše vede vliv party, kde často řada jedinců experimentuje s jinými látkami.*“ (Fischer, Škoda, 2014, s. 101)

Do oblasti abúzu návykových látek můžeme zařadit pochopitelně ještě širší spektrum látek. Ty však zmiňuji více stručně, vzhledem k věku zkoumané skupiny dospívajících a k jejich běžněji používaným látkám. Dále můžeme zařadit:

- (4) Psychostimulanty. Do výčtu látek spadající do této kategorie můžeme zařadit amfetamin (speed), pervitin, kokain či mefedron. Jejich účinky, kvůli kterým jsou užívány, jsou hlavně povzbuzení organismu, zvýšení tělesného i duševního výkonu, zmírnění či odstranění únavy, pocity síly, energie, usnadnění navazování komunikace a vyšší zájem o druhé.

- (5) Opioidy a opiáty. Do této skupiny řadíme heroin, opium, braun či metadon. Hlavním účinkem, pro které jsou tyto látky užívány, je zklidnění až utlumení a příjemné pocity téměř ze všech činností až euforie. Psychické účinky také bývají doprovázeny pocity tepla.
- (6) Halucinogeny. Sem můžeme zařadit látky jako LSD či psilocybin. Účinky zde nejsou zcela jednotné, závisí na konkrétní látce, velikosti dávky a také na psychickém rozpoložení člověka a okolí. Může se jednat o zostřené vnímání až po sluchové a vizuální iluze, synestezie až halucinace.
- (7) MDMA a taneční drogy. Jedná se o látky spojované často s hudebními akcemi a festivaly. Jako hlavní zástupce je extáze. Po prvotním neklidu i možné zmatenosti po požití se později dostávají pocity klidu, pohody, celkové zlepšení nálady, větší náklonnost k druhým a potřeba fyzického kontaktu (Kalina a kol, 2015, online).

Projevy v psychosociální oblasti

Do poruch v psychosociální oblasti můžeme zařadit širokou škálu jevů. Může se jednat o projevy, které jsou mířené na okolí, na osoby v blízkém prostředí, ale také na téměř cizí osoby (online prostředí). Projevy však mohou být cílené také vyloženě pouze na samotného producenta daného chování, a to například prostřednictvím autoagrese. Četné zastoupení různých jevů, spadajících do poruch společenské adaptace se tak odvíjí od množství podnětů a vlivů z okolí, kterým se musí dospívající naučit čelit, adaptovat se na ně a snažit se mezi různými negativními vlivy z okolí „proklíčkovat“.

Pro definování konkrétních rizikových jevů jsem zařadila především ty, které se týkají mého výzkumného šetření. Do jevů spadajících do oblasti psychosociální řadíme:

(1) Agresivita

Agresivita, jakožto lidská vlastnost, je vlastně určitá dispozice k agresivnímu chování. Každý jedinec má danou jinou míru agresivity, a tak i v různých situacích někdo tíhne k agresii více než jiný. Právě osoby, které mají vysokou míru agresivity se často dostávají do konfliktů, a tak mohou mít i vyšší předpoklad pro setkání se či realizování některých rizikových jevů, jako je šikana, kyberšikana, ale i třeba rizikové chování v dopravě (Martínek, 2015). V kontextu školního prostředí, obzvláště v prostředí základních škol, tak povětšinou agresii chápeme jako jednání, kdy se jeden žák prosazuje na úkor

druhého, a to s cílem nad ním uplatňovat moc a různými způsoby mu ublížit (Makúchová, 2017).

(2) Šikana

Šikanou (ve smyslu školní) rozumíme formu násilí neboli agrese, která narušuje zásady vzdělávání, a hlavně oslabuje pocity bezpečí u žáků. „*Šikanování je agresivní chování dítěte, žáka/žákyně, studenta/studentky vůči jinému žákovi, případně skupině žáků. Jedná se o opakované (nikoliv nutně) chování, které je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně a/nebo sociálně.*“ (MŠMT, 2016, s. 1, online) Pro šikanu je taktéž charakteristické, že oběť a agresor nemají přiměřený poměr sil, samoúčelnost agrese u agresora, oběť bývá bezmocná a pociťuje nepříjemné pocity u útoků (MŠMT, 2016, online). Kolář představuje 3 pohledy na pojetí šikany, kdy poslední vyjadřuje, že šikana není záležitostí pouze agresora a oběti, ale představuje ji jako těžkou poruchu vztahů v dané skupině. V návaznosti na to, vytyčil 5 stádií vývoje šikany, jakožto 5 stádií onemocnění, kterému skupina podlehla. Jedná se o stádia: 1. zrod ostrakismu, 2. přitvrzování manipulace, 3. klíčový moment vývoje šikany, 4. téměř většinové přejímání norem agresorů a 5. dokonalá šikana neboli totalita (Kolář, 2011).

(3) Sebepoškození

Sebepoškození je chápáno jako komplexní autoagresivní chování, kdy se jedná často o reakci na akutní či chronickou stresovou situaci či na nezvladatelné myšlenky a emoce. Ač je laickou veřejností sebepoškození často spojované s pokusem o sebevraždu, málokdy je právě sebezabití motivem a cílem sebepoškození. Poškození probíhá různými způsoby (řezání, pálení atd.) a taktéž na různých místech těla. Právě v období rané adolescence, konkrétně ve věku 12-15 let, je typické období počátku sebepoškození (Platznerová, 2015, online).

(4) Sebevražedné jednání

Sebevražda je chápána jako čin, kterým si člověk úmyslně zapříčinil svou smrt. Někdy též nazýváno jako agrese zaměřená proti vlastní osobě. „*Dokonané sebevraždy jsou vzácné. Naproti tomu děti stále častěji uvažují o tom, že se*

zabijí.“ (Cyrulnik, 2020, s. 16) Odchod ze světa často dospívající pokládají za řešení jejich problémů v rodině, ve škole, s partnery či mezi přáteli (Cyrulnik, 2020). V této oblasti je používán také pojem parasuicidium, který znamená demonstrativní sebevražda. Varovnými signály, pojmenované jako tzv. sebevražedná triáda adolescenta, jsou negativní pohled na sebe samého, negativní pohled na veškeré dění kolem a negativní výhled do budoucna dospívajícího. Statisticky připadá přibližně 40-60 sebevražd ročně na věkovou kategorii mládeže a ač za posledních deset let počty klesají, naopak u demonstrativních sebevražd narůstají (Svoboda Hoferková, 2022, přednáška).

(5) Záškoláctví

Za záškoláctví může být považována jakákoliv úmyslná absence žáka, která nemá legitimní důvody ke svému chybění ve vyučování. Záškoláctví se objevuje spíše až na druhém stupni základní školy, a právě puberta je považována za nejrizikovější období pro vznik záškoláctví. Na záškoláctví se nemůžeme dívat jednotně, jelikož právě důvody absence jsou významnou odlišností (Ženatová, 2011).

(6) Intolerantní chování – rasismus, xenofobie, antisemitismus

Rasismus představuje negativní či až nenávistný postoj k příslušníkům jiného národa či etnika. Pojem xenofobie vyjadřuje obavy, negativní postoje, nepříjemné pocity, někdy i nenávistné rozpoložení celkově vůči jinakosti, cizosti. Antisemitismus znamená negativní až nenávistné postavení vůči osobám židovského původu. Výskyt daného intolerantního chování se hodně odvíjí od specifik, problémů i tradic konkrétních regionů (MŠMT, 2010b, online).

(7) Delikventní chování a kriminalita

Rizikové a problémové chování může také dojít až k hranicím delikventního či kriminálního chování. Kriminalita představuje takové chování, které je dle platných zákonů dané země trestné a právně stíhatelné. Pojem delikvence či delikventní chování představuje širší pojem, jelikož se jedná o chování, které se týká nejen kriminálního jednání, ale řadíme sem i společensky nepřijatelné chování. Řadí se sem tudíž i přestupky nebo právě trestná činnost osob, které

jsou mladší 15 let. Pojem delikvence je právě často používán ve spojení s nežádoucím a nepřipustným chováním dětí a mládeže a v případě mladistvých se používá zaběhlý pojem juvenilní delikvence (Fischer, Škoda, 2014).

(8) Kyberšikana

Kyberšikana bývá definována stejně jako šikana mimo online prostředí, jako agresivní, úmyslné a opakované chování vůči jednotlivci či skupině. (Tam bychom ovšem mohli sledovat problém s opakováním daného chování, jelikož při nahrání a neustálém kolování nelichotivé fotky oběti po internetu se může jednat o jednorázovou záležitost ze strany agresora.) Kopecký a spol. však ve své publikaci kyberšikanu vymezili jednoduše, a to jako formu agrese, která je uskutečňována prostřednictvím informačních a komunikačních technologií vůči jednotlivci či skupině (Kopecký, Szotkowski, Krejčí, 2012).

(9) Sexting

Pojmem sexting se rozumí rozesílání textových zpráv, videí či fotografií se sexuálním obsahem a podtextem prostřednictvím médií, povětšinou skrze sociální sítě (Kopecký, Szotkowski, Krejčí, 2012).

(10) Rizikové seznamování na sociálních sítích

Jde o takové seznamování, kdy si dospívající kupříkladu přidávají do tzv. „přátel“ na sociálních sítích zcela cizí osoby např. čistě na základě fotografie. Řadí se sem také osobní setkání s pouze internetovým známým a sdílení citlivých informací přes internet bez ověření pravé identity (Kopecký, Szotkowski, 2017, online).

Do této oblasti by šlo přidat samozřejmě i další jevy, kupříkladu rizikové chování v dopravě, vandalismus, útoky z domova, extremismus či poruchy příjmu potravy.

Projevy v reprodukční oblasti

„Úkolem dospívání je dozrát v celé bio-psycho-sociálně-spirituální sféře; z řady důvodů tedy není tato životní etapa vhodná pro předávání života nové generaci – to patří do dospělosti. Dospívání má proto především reprodukční zdraví zachovat neporušené pro dospělost.“ (Hamanová, 2014, s. 248) Právě v období puberty začínají chlapci

a dívky více vnímat rozdíly mezi pohlavími sexuálním způsobem, učí se, jak porozumět svým tělesným změnám a začínají reagovat sexuálně na různé podněty. Dospívajícím se rozvíjí sexuální emoce a začínají poznávat první zkušenosti v párovém vztahu. Bohužel ne veškeré párování v tomto věku vzniká na základě přitažlivosti a atraktivity protějšku, ale také kvůli tlaku vrstevníků a jako prostředek k prosazení se ve skupině (Brichcín, 2014).

S poznáváním protějšku, jakožto nově i objektem sexuální přitažlivosti, se však pojí nejrozumnější rizika. Jako prvotní problém u pubescentů může být zahájení předčasného pohlavního života. S tím se pojí rizika nejen biologická, ale i psychosociální. Biologická rizika mohou být kupříkladu nechtěné těhotenství či přenos infekcí a pohlavních nemocí (kapavka, syfilis či vir HIV). Ta psychosociální jsou obzvláště v tom, že v období puberty teprve dochází k utváření identity jedince, a tak dokud nezná sám sebe, nemůže s protějškem navázat hlubší vztah, jelikož se nachází ještě ve fázi osobní nezralosti (Hamanová, 2014). Právě kvůli nenavázání hlubšího spojení s protějškem může docházet k dalšímu rizikovému jevu sexuálního charakteru, a to k promiskuitě neboli střídání sexuálních partnerů. To je však typičtější pro pozdní adolescenci (Kabíček, Csémy, Hamanová a kol., 2014). Během adolescence se také více vyskytuje sexuální zneužívání. Nielsen-Sobotková také zmiňuje, v návaznosti na realizovanou studii, že rizikové sexuální chování je velmi často spjata také s užíváním návykových látek, obzvláště s užíváním alkoholu a marihuany (Nielsen-Sobotková, 2014). Rizikovost sledávám i v prozkoumávání sexuality ve virtuální, mediální sféře, kdy se ještě nedovyvinutí a vlastně i nezkušení jedinci setkávají s pornografií a s nejrozumnějšími informacemi ohledně sexuálního života. Právě porno videa tak mohou mladým jedincům zkreslit pohled a také pokrýt očekávání od sexu či se mohou skrze média setkat s nevhodnými sexuálními praktikami.

2.3 Rešerše výzkumů v oblasti rizikového chování

Téma rizikového chování dětí a mládeže je poměrně hojně zkoumáno. Můžeme nalézt jak výzkumy zaměřené na konkrétní formu rizikového chování, tak i výzkumy, které se snaží oblast rizikovosti životního stylu dětí a mládeže pojmout celistvěji.

Jako jeden z výzkumů, který má širší záběr v mapování životního stylu dětí a mládeže je tzv. HBSC studie (The Health Behavior in School-aged Children)). Jedná se o mezinárodní výzkumnou studii, vycházející ze stanoviska WHO (World Health

Organization), které říká, že právě vývoj v dětství a dospívání má obrovský vliv na budoucí chování jedince v dospělosti a také na jeho životní styl. Zaměřuje se na děti ve věku 11, 13 a 15 let, tudíž se jedná převážně o děti druhého stupně základní školy. Sběr dat se uskutečňuje každé 4 roky a Česká republika poprvé participovala již v r. 1994. HBSC studie mapuje oblasti trávení volného času, oblast zdraví včetně mapování pohybové aktivity a zdravé stravy, zkušenosti s návykovými látkami a další témata týkající se zdravého životního stylu dětí. Výhodou dané výzkumné studie je kolaborativní charakter, kdy nejen můžeme porovnávat konkrétní zjištění v průběhu let, ale také můžeme porovnávat zjištění z České republiky s výsledky z ostatních zemí, které jsou do studie zapojeny (HBSC, 2019, online).

Dalším důležitým výzkumem z oblasti rizikového chování je projekt SAHA (The Social And Health Assessment). Jedná se o mezinárodní projekt zaměřený na rizikové a protektivní faktory zdravotního a sociálního vývoje školní mládeže. Podrobněji se zaměřuje tedy nejen na rizikové chování, užívání návykových látek a další, ale i na širokou škálu psychosociálních faktorů, které s výskytem rizikového chování mohou souviset jako je rodinná situace, prostředí školy, vlastní psychologické zvláštnosti aj. Průzkum se uskutečňuje širokým dotazníkovým šetřením čítajícím 375 položek, které jsou dále rozděleny do okruhů a škál. Konkrétně je studie zaměřena na dospívající ve věku 12, 14 a 16 let (Nielsen-Sobotková, 2014).

Následující mezinárodní výzkumný projekt ISRD (International self-report delinquency study) se při jeho první vlně zaměřoval hlavně na zjištění míry delikvence a porovnání mezi zúčastněnými zeměmi a také odhalení individuálních a sociálních faktorů, které s delikventním chováním souvisí. Následovala druhá i třetí vlna tohoto projektu, do které se zapojila vedle dalších 30 zemí také Česká republika. V dalších realizacích šetření byl původní dotazník zdokonalen, ale také rozšířen. „*Ten kromě různých forem jak běžných, tak závažných delikventních činů obsahoval také větší množství otázek měřících rizikové faktory delikvence odvozené z aktuálních kriminologických teorií.*“ (Moravcová, Podaná, Buriánek a kol., 2015, s. 17) Kupříkladu šlo o položky zaměřené na osobní postoje, sebekontrolu, životní styl či viktimizační zkušenost. Jak název projektu napovídá, je založen na self-reportovém šetření, které je realizováno anonymně. Dotazování byli žáci 7.-9. ročníků základních škol (Moravcová, Podaná, Buriánek a kol., 2015).

Dále bych mohla zmínit mezinárodní studii ESPAD (Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách), která se zaměřuje na zkoumání situace a vývoje v oblasti

konzumace alkoholu, kouření a užívání nelegálních drog u 15-16letých studentů v Evropě. Studie je realizována už od r. 1995, a to v 4letých intervalech. Při poslední realizaci v r. 2019 byl dotazník ještě rozšířen o otázky, které byly zaměřeny na užívání elektronických cigaret, konzumaci energetických nápojů (samotně či s alkoholem) a také na trávení volného času na sociálních sítích (drogy-info, 2020, online).

Jako poslední bych ráda zmínila projekt E-Bezpečí. Jedná se o „*celorepublikový certifikovaný projekt zaměřený na prevenci, vzdělávání, výzkum, intervenci a osvětu spojenou s rizikovým chováním na internetu a souvisejícími fenomény.*“ (E-Bezpečí, 2020, online) Realizaci má na starosti Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty UPOL se spoluprací dalších organizací. Cílovou skupinou tohoto projektu jsou nejen žáci ZŠ a studenti, ale také učitelé, metodici prevence, policisté, pracovníci OSPOD a rodiče (E-Bezpečí, 2020, online).

3 Vybrané příčiny rizikového chování

Proč někdo tíhne k rizikovému chování více a jiný zase méně je otázkou. Vlivů, které působí na člověka po celý jeho život je mnoho. Nejedná se pouze o jakýsi biologický základ, který nám byl dán do vínku, ale také skutečnosti, jako jací jsou naši nejbližší a jak na nás působí, v jakém prostředí vyrůstáme či kolik zatěžkávacích zkoušek a v jakém období nám bylo naděleno. Je lehké někoho soudit, když dělá něco, co je v rozporu s naším pohledem na svět, což dokazuje i známá anekdota „podle sebe soudím tebe“. Avšak nikdo z nás nemá stejnou startovací čáru a stejné podmínky pro svůj vývoj.

Teorií k pochopení příčin vzniku rizikového a problémového chování vzniklo několik. V zásadě je můžeme rozdělit do 4 typů, a to na teorie biologické, psychologické, sociologické a teorie založená na multifaktorovém přístupu (Kraus, 2020a, online). Biologické teorie reprezentují přesvědčení, že problémové, rizikové či deviantní chování jedinců mohou mít na svědomí jejich genetické, dědičné predispozice. Tyto teorie zastávají názor, že ani výchova a prostředí ve kterém se jedinci nacházejí nemají vliv na budoucí deviantní jednání člověka, jelikož pouze biologická podstata člověka předurčuje jeho další rozvoj (Kraus, 2015b). Psychologické teorie zase stojí na základu, že příčinou vyvinutí rizikového či deviantního chování je jistá abnormalita v duševním rozpoložení člověka, která vznikla z důsledku narušené psychiky. Sociologické teorie naopak vycházejí z mínění, že hlavní roli v problematice vzniku rizikového chování má prostředí a společnost jako taková. Příčina nežádoucího chování je tak spatřována v selhávání společnosti, a to při neúspěšné sociální kontrole či kvůli příkré sociální diferenciaci, vedoucí k problémovému chování (Kraus, 2020a, online). Jako poslední typ, tzv. teorie polyetiologická představuje přístup multifaktorový. „*Můžeme shrnout, že v současnosti jednoznačně převažuje přístup multifaktorový, který zohledňuje všechny faktory povahy endogenní i exogenní (biologické, psychické, sociální) s tím, že jejich zastoupení v konkrétních případech deviantního jednání je vždy individuální.*“ (Kraus, 2015b, s. 44)

V publikacích spíše nalézáme příčiny vzniku delikventního či kriminálního chování. Rizikové chování je pak často považováno za jakýsi předstupeň delikvence, jako prediktor závažného chování, tedy jako předzvěst vzniku delikventního chování. Avšak často má rizikové chování spíše roli komplementárního aspektu delikvence. Nutno ale dodat, že část dospívajících opravdu u rizikového chování skončí, a do chování delikventního rázu se již „neodváží“ (Moravcová, Podaná, Buriánek a kol., 2015). Níže

předkládám konkrétní prvky, které v některých případech mají či alespoň mohou mít svou úlohu při rozvoji rizikového chování. Samozřejmě však závisí na velké škále proměnných, a tak nemůžeme ovlivňující faktory generalizovat a považovat je za stoprocentní prediktory rizikového či delikventního chování u všech jedinců, ale pouze jako zvýšenou pravděpodobnost či „příležitost“.

Zmiňované faktory, které mohou přispět k rozvoji SRCH-D nebo ho naopak před vznikem SRCH-D chránit se nazývají rizikové a protektivní faktory. Rozložení správného poměru těchto faktorů ovlivňuje, zda dospívající jedinec posune typické adolescentní experimentování do vyšší sféry (Čerešník, 2021, online).

„V obecné rovině můžeme tyto faktory rozdělit do dvou oblastí: tu první tvoří faktory vnitřní, neboli endogenní, což jsou faktory spojené s konkrétním jedincem. Druhou skupinu můžeme označit za faktory vnější, exogenní, mezi které patří např. rodina nebo v nejširším slova smyslu společnost.“ (Bělík, Svoboda Hoferková, 2019, s. 36)

3.1 Vnitřní faktory

Vrozené predispozice

Chování v konkrétních situacích má mimo jiných činitelů za následek právě i naše genetické dispozice. Ty mohou být tak zodpovědné např. za hyperaktivitu jedince či sníženou sebekontrolu. Vrozené vlohy nevedou sami o sobě k problémovému chování, ale zvyšují nebo naopak snižují pravděpodobnost efektivity ostatních vlivů (Matoušek, Matoušková, 2011). Vrozené dispozice k určitému způsobu reagování nazýváme jako neurofyzilogicky podmíněné dispozice. Můžeme zde shledávat jako rizikové faktory vyšší dráždivost, vyšší impulzivitu a nižší míru frustrační tolerance (Fischer, Škoda, 2014). Roli při rozvinutí syndromu rizikového chování může hrát také míra inteligence, mezerovitost v intelektové sféře a celkově kvalita rozumových schopností ve smyslu pochopení hranice rizikovosti (Langer, 2008). Také se do vrozených predispozic k rozvoji rizikového chování řadí některé poruchy, jako např. poruchy hyperkinetické a některé poruchy chování a emocí. Jako hlavní zástupce hyperkinetických poruch je uváděno ADHD a ADD, tedy porucha pozornosti s hyperaktivitou a bez hyperaktivity. Hlavními charakteristikami je nadměrná aktivita, impulzivnost, nepozornost až neukázněnost, kdy se poměrně snadno dostávají do konfliktů s ostatními kvůli bezmyšlenkovitému porušování pravidel (MKN-10, 2023). Zařadit bychom sem také mohli některé další poruchy osobnosti, jako kupříkladu disociální poruchu osobnosti.

Pohlaví

V pohledu na delikvenci a kriminální jednání dospívajících, jako na jeden z rizikových jevů, je převaha v mužské populaci evidentní. Jako vysvětlení je udáváno více agresivní chování u mužského pohlaví při dosahování cílů a celková vyšší míra agresivity a sociálně dravého jednání v návaznosti na mužský hormon testosteron (Fischer, Škoda, 2014). Taktéž dospívající mužského pohlaví převažují u dalšího rizikového jevu, a to u sebevražedného jednání, kdy u dokonaných sebevražd ve věkové skupině pod 19 let „vedou“ o více než dvojnásobný počet (Český statistický úřad, 2021). Co se však týče kupříkladu sebepoškozování, tento způsob rizikového životního stylu provozují údajně více dívky (Svoboda Hoferková, 2022, přednáška).

Získané dispozice

Kraus vymezuje také tzv. získané dispozice, které se vytvářely během vývoje po narození, a to na základě genetických, vrozených dispozic. Jedná se tedy o osobnostní vlastnosti a znaky, které vznikaly obzvláště v raném dětství. Řadit sem můžeme např. tzv. nechtěné děti, které zažili namísto láskyplného přijetí a opečování svou rodinou tzv. prvotní odmítnutí a skončili například v ústavní péči. Vliv na pozdější jednání dospívajících také může mít zažitý styl výchovy v rodině (tvrdý autoritářský, či naopak zcela laxní), ale také prožité choroby či úrazy v raném dětství (Kraus, 2020b, online).

Vnitřní mechanismy dospívajících pro rizikové jednání

Dospívající se chovají a jednají v rámci určitého kontextu. To znamená, že se chovají tak, aby dosáhli svých osobních cílů, které mají základ ve vývojových úkolech dané kultury. Pro ně osobně a sociálně smysluplné cíle tak plní jakýmkoli způsobem chování, a to buď v rámci zdraví prospěšného nebo i rizikového. Pelcák s odkazem na italské autory Bonina, Ciairana a Cattelina představuje konkrétní mechanismy problémového, rizikového jednání adolescentů, které jim pomáhají překlenout vývojové úkoly jejich období. Konkrétně je zmiňuje takto:

- 1) Dospívající se snaží začlenit již do světa dospělých, a tak se v určitých aspektech schylují k chování, které je v dospělosti považováno sice za normální, avšak v adolescenci jako rizikové.
- 2) Potřeba se identifikovat a vymezit vůči dospělým, obzvláště vůči rodičům, představuje také prostor pro rizikové jednání ve smyslu porušování nastavených norem a prosazování nekonvenčních idejí.

- 3) Snahu o autonomii také může reprezentovat právě rizikové jednání, jakožto demonstraci, že se dospívající dokáže rozhodovat i bez závislosti na názoru dospělých.
- 4) Experimentování s rizikovým chováním představuje vlastně proces sebepotvrzení a sebepoznávání. Jedná se o způsob prozkoumávání nových fyzických, psychických a sociálních možností, které přinesl vývoj v téměř všech oblastech. Experimentování v sexuální oblasti, s návykovými látkami a celkově s riskantním jednáním tak žene potřeba vyhledávat nové zážitky a potřeba demonstrovat vlastní zodpovědnost a sebekontrolu nad situací.
- 5) Rizikové chování také může být vyjadřováním vymanění se ze závislosti na rodině a dokázání si větší nezávislosti a schopnosti se samostatně rozhodovat.
- 6) Problémové chování může také představovat ulehčení komunikace a otevřenosti s vrstevníky, způsob sdílení emocí a jednání a propojení mezi nimi přes tzv. sdílené rituály, obzvláště při experimentování s návykovými látkami (sdílená cigareta, „joint“, flaška alkoholu).
- 7) Cílem rizikového chování může být taktéž zjišťování limitů, reakcí a trpělivosti ze strany dospělých či jako forma copingové strategie (Pelcák, 2015).

3.2 Vnější faktory

Rodinné prostředí

Je všeobecně známo, že rodina je prvotní skupinou (ve většině případech), se kterou se dítě potká a která má tímto obrovský vliv na utváření osobnosti dítěte. Ne však veškeré zkušenosti, názory, hodnoty a postoje, které rodina dítěti předává jsou vždy ku prospěchu, ač mohou být předávány s nejlepším možným úsudkem rodičů.

Významná úloha rodiny, převážně rodičů, je své dítě ochraňovat, motivovat ho ke správnému chování, ale také ho kontrolovat a dohlížet na něj. Ve chvílích, kdy se dítě začne chovat problémově a nevhodně, často se důvody hledají právě v nedostatečném plnění rodičovských rolí. Právě proto se rodina staví na přední místo, při hledání možných příčin deviantního, delikventního, rizikového či problémového chování (Moravcová, Podaná, Buriánek a kol., 2015). Výše zmíněné protektivní a rizikové faktory, ovlivňující vznik rizikového chování u dospívajících z pohledu rodiny, představují Svoboda Hoferková a Bělík ve své publikaci. Mezi rizikové faktory řadí převážně:

- dysfunkčnost rodiny;
- nezdravý, nevhodný životní styl celé rodiny;
- nevytyčená pravidla chování;
- nezájem až lhostejnost rodičů o své dítě;
- souhlasný postoj k rizikovému chování a překračování spol. i právních norem;
- výskyt sociálně patologických jevů v rodině (zejména domácí násilí, závislosti);
- rozpadající se rodina, rodina v rozvodu a po rozvodu;
- nepříznivá socioekonomická situace rodiny (chudoba, nezaměstnanost) či
- příslušnost k menšinám (Bělík, Svoboda Hoferková, 2019).

Čerešník mezi rodinné rizikové faktory udává také:

- významnou ztrátu v rodině;
- konflikty a celkově špatnou, nedostatečnou komunikaci;
- rozpor mezi hodnotami;
- nízký rodičovský dohled či
- příliš autoritativní či naopak příliš liberální, laxní, benevolentní výchovu (Čerešník, 2021, online).

Vzhledem k faktu, že rodina je považována za společenskou instituci, nemohla se ani ona ubránit změnám, které ve společnosti v posledních desetiletích nastaly a které se do rodiny taktéž promítají. Prapůvodní představa o rodině, jako o dvou lidech svázaných manželským sňatkem, kteří zplodí své potomky a vydrží spolu do konce života i přes veškeré překážky, se v současné společnosti mírně rozpouští. Faktem je, že sňatečnost a porodnost klesá, velikost rodin se zmenšuje, zatímco je věk u lidí zakládající rodiny neustále vyšší, vznikají nejrůznější alternativní soužití osob a roste počet rodin pouze s jedním rodičem (Matoušek, Matoušková, 2011). Právě absence jednoho z rodičů, obzvláště otce, je považována za významný rizikový faktor pro vznik rizikového chování u chlapců, kterým tak chybí mužský vzor. Dochází taktéž k dezintegraci rodin, kde při absenci komunikace a společného trávení volného času může opět vzniknout jednoduchý prostor pro vznik nežádoucího chování u dospívajících z důvodu nedostatečné sociální kontroly (Kraus, 2020b). Změn a trendů, které nastaly a ještě nastanou je spousta, ale záleží na všech jedincích, zda přichází změny ve společnosti zvládnou přijmout či naopak odmítnout a postavit se k nim čelem.

Působení školního prostředí

Škola, jakožto další významný socializační činitel, značně zasahuje do procesu výchovy a formování jedince. Jako „další“ základní sociální prostředí po orientační rodině jedince, se právě škola stává dalším činitelem, který dotváří hodnoty a postoje. Často se tak může dospívající dostat mezi dva protichůdné světy s různým pohledem na správnost hodnot, morálky, ideálů, chování a postojů, v rámci školy a své rodiny. Právě škola tak může být záchytným a protektivním bodem při možném vzniku rizikového chování při převaze rizikových faktorů z rodiny (Firstová, 2014). Moravcová a kol. však zmiňují, že právě prostředí školy představuje „oblíbený“ prostor pro realizaci rizikových jevů. Příčinou není pouze čím dál zvyšující se čas strávený ve škole, ale také utváření rizikových skupin vrstevníků, kde se rizikové chování může stát zábavou, oživením, ale ve vážnějších případech i společenskou normou (Moravcová, Podaná, Buriánek, 2015).

Mezi rizikové jevy v prostředí školy Svoboda Hoferková a Bělík řadí:

- nepříznivé klima školy a obzvláště třídy;
- problémy v komunikaci, nejasnost pravidel a nedostatečný důraz na jejich dodržování;
- nedostatečně připravení učitelé, kteří tak nejsou kompetentní;
- přehršel nároků a požadavků na studující;
- nedostatečné či nulové plánování a zrealizování vhodných preventivních, mimoškolních neboli volnočasových aktivit (Bělík, Svoboda Hoferková, 2019).

Vrstevnické prostředí

Vrstevníci, kteří mají během dospívání důležité a nezastupitelné postavení jsou dle mne hlavní složkou, která může ovlivnit vznik rizikového či přímo kriminálního jednání. Jedná se totiž převážně o různé party či blízké kamarády, se kterými dospívající zakoušejí první experimentování s rizikovým chováním, jako jsou návykové látky, rizikové chování v dopravě či činnosti spojené s kriminálním chováním.

„V partě dochází k uspokojování potřeb sounáležitosti a seberealizace, ke kterému v rodině i v normálním školním prostředí nedochází. Příslušnost ke skupině s asociálními nebo antisociálními vzorci chování značným způsobem zvyšuje riziko identifikace jedince s těmito nežádoucími způsoby života a následného rozvoje poruch chování včetně chování kriminálního.“ (Fischer, Škoda, 2014, s. 174) Vzhledem k tomu, že ve skupinách jako jsou party dochází také k uspokojení touhy někam patřit a často dospívající přejímají zcela bezmyšlenkovitě normy dané skupiny, ať jsou rizikové či ne, může dojít k takovému

zvnitřnění, že jedinec v partě ztrácí vlastní identitu a později jedná převážně v rámci davového chování bez přemýšlení nad následky (Martínek, 2015). Svoboda Hoferková a Bělík rizikové faktory ze strany vrstevníků shrnují jako:

- porušování společenských norem v rámci dodržování norem skupiny,
- potýkání se se šikanou,
- nevhodné společné trávení volného času
- a převažující vliv vrstevníků nad vlivem rodičů na dospívajícího (Bělík, Svoboda Hoferková, 2019).

Vliv médií

Média, obzvláště v současné společnosti, mají obrovský vliv na každého, především však na děti a dospívající, kteří často informace z médií přejímají zcela bezmyšlenkovitě. Informace a chování promítané médii, ať už prostřednictvím filmů, seriálů, reality show či formou počítačových her mohou tak pubescentům připadat za normální a vhodné k napodobování.

Média tvoří značnou součást volného trávení času dnešních dospívajících. Mohou tak ovlivňovat jejich hodnoty, názory a způsob života jako takový. Jakožto negativní jevy, uváděné ve spojitosti s vysíláním obsahu televizí, byly vytyčeny:

- samoučelné znázorňování násilného chování a zlehčování tohoto chování;
- vulgární, nevhodné a lidskou důstojnost snižující zobrazování sexu a lidského těla;
- či až násilně opoziční postoje vůči některým politickým, etnickým či náboženským skupinám.

Tyto zmíněné negativní jevy tak mohou ovlivňovat pubescenty, obzvláště v pohledu na význam násilí, lidské sexuality či vyjadřování nesouhlasu s druhými a formovat tak nevhodné až rizikové chování v těchto ohledech (Matoušek, Matoušková, 2011).

Samozřejmě také internet umožňuje vznik různých forem rizikového chování, kupříkladu sextingu, kyberšikany, kybergroomingu či rizikového seznamování skrze sociální sítě. Internet dává jedincům pocit anonymity a jakési nezdolnosti či nedostihnutelnosti při rizikovém jednání online, jelikož se jim nabízí prostor pro vytvoření jiné identity či propůjčení si identity cizí. Právě díky anonymitě internetu se tak otvírá široký prostor nejen pro realizaci rizikového chování dospívajících, ale také prostor pro realizaci rizikových až trestných činů páchaných ostatními na nich samotných.

Na úplný závěr kapitoly o příčinách rizikového chování bych ráda zmínila přehled faktorů zvyšující pravděpodobnost vzniku rizikového chování od Michala Čerešníka, které ucelil na základě svých výzkumů a studií na druhém stupni základních škol. Dle něj mezi tyto faktory patří:

- příslušnost k mužskému pohlaví;
- věk;
- nízký socio-ekonomický status orientační rodiny;
- nedobré vztahy s blízkými osobami;
- vyšší míra úzkostnosti;
- úniky do virtuální reality;
- vyšší míra agresivity;
- nižší sebekontrola;
- vyšší impulzivnost a další (Čerešník, 2021, online).

4 Prevence rizikového chování

Období dospívání. To je pohledem moderní společnosti považováno za de facto nejrizikovější období života, kterým si člověk prochází. I Světová zdravotnická organizace považuje oblast dospívání za značně rizikovou, a tak populaci dospívajících ustanovila jako samostatnou rizikovou skupinu (Charvát, Nevoralová, 2015, online). Možná i právě proto je pojem prevence tak často spojován právě s mládeží, rizikovými jevy a školou.

4.1 Systém prevence rizikového chování

Pojem prevence vychází z latiny, a to ze slova *preavenire, praevenio*, jež znamená předcházet, předejít či předstihnout něčemu. Pojem prevence je hojně používán i v „normálním“ životě a vymezit ho můžeme jako *„soustavu opatření, která mají předcházet nějakému nežádoucímu jevu, například nemocem, drogovým závislostem, zločinům, nehodám, neúspěchu ve škole, sociálním konfliktům, násilí a podobně.“* (Bělík, Hoferková, 2016, s. 18)

Prevence rizikového chování se běžně dělí na primární, sekundární a terciární.

Primární prevence

Pod pojmem primární prevence nalézáme komplex činitelů působící na osobnost jedince. Jedná se o základní činitele, kteří se vyskytují v blízkosti jedince, jako je rodina, škola, ale také lokální prostředí. Gró primární prevence nalézáme v ovlivňování výchovy, vzdělávání či volného času dětí (Bělík, Hoferková, 2018). Jedná se tedy o to, aby se předešlo zkušenosti dané populace s např. nějakým rizikovým chováním, dokud s ním nepřišli do styku, anebo alespoň odsunout tuto zkušenost až do vyššího věku (Hutyrová, Růžička, Spěváček, 2013, online). Působení prevence se dělí dále na specifickou a nespecifickou.

Specifická primární prevence

Do specifické primární prevence řadíme takové aktivity, programy a služby, které jsou zaměřeny na prevenci konkrétního rizikového jevu či na konkrétní cílovou skupinu (Národní strategie, 2019, online). Ta se dále dělí na:

- 1) Všeobecnou primární prevenci

Tou se rozumí prevence, která je zaměřená na běžnou populaci dětí a mládeže, tedy nikterak na konkrétní cílovou skupinu. Diferenciace skupin, které bývají poměrně početné, je často pouze na základě věku, typicky školní třídy. Cílí na ovlivňování postojů, hodnot a chování dětí (Bělík, Hoferková, 2016).

2) Selektivní primární prevenci

Ta je již zaměřena na takovou populaci, která je ohrožena vznikem nějaké formy rizikového chování, a to z důvodu zvýšené míry výskytu rizikových faktorů u těchto jedinců. Jedná se např. o jedince ze sociálně vyloučených lokalit či jedince s poruchami chování. V rámci toho typu prevence se pracuje spíše s menšími skupinkami či přímo jednotlivci, a to např. na posilování komunikačních a sociálních dovedností (Budinská, 2014).

3) Indikovanou primární prevenci

Tento typ prevence se zaměřuje již na jedince, kteří jsou vystaveni působení silných rizikových faktorů nebo se u nich některý rizikový jev přímo rozvinul. Cílem tedy není pouze oddálení daného rizikového jevu, ale také např. snížení frekvence, objemu a zmírnění následků. Hlavní je tudíž problém rozpoznat a podchytit co nejdříve a zahájit potřebné intervence (Budinská, 2014).

Nespecifická prevence

Sem se řadí veškeré aktivity a přístupy, které nejsou zaměřeny na konkrétní rizikové jevy, ale taktéž se snaží zmenšovat rizika. V rámci nespecifické prevence se působí na jedince prostřednictvím podpory zdravého životního stylu, učení společenského chování a pravidel, osvojování pozitivního sociálního chování a smysluplného trávení volného času v rámci zájmových aktivit (Národní strategie, 2019, online).

Sekundární prevence

Sekundární prevence je zaměřena na již rizikové jedince a skupiny osob, u kterých je vysoká pravděpodobnost páchaní trestné činnosti nebo naopak pravděpodobnost, že se obětí stanou. Také na osoby, u kterých je zvýšená možnost participace na rizikových a sociálně patologických jevech, viz závislosti, vandalismus či záškoláctví. Tento druh prevence je provozován obzvláště v institucích jako jsou krizová centra, střediska výchovné péče či detoxikační centra (Bělík, Hoferková, 2016).

Terciární prevence

Jedná se o práci s osobami, které již mají negativní zkušenost s některými rizikovými jevy. Smyslem je předcházet vážným a trvalým následkům, zdravotním i sociálním, které plynou právě z jejich konkrétního rizikového chování. Kupříkladu při užívání látek se jedná o sociální rehabilitaci, doléčování a také povzbuzování v abstinenci a motivaci pro život bez rizikového jevu (Hutyrová, Růžička, Spěváček, 2013, online).

V rámci prostředí školy je nejvíce ošetřována prevence primární. Právě proto, že je účinné preventivní programy realizovat v přirozeném prostředí cílových skupin, je obzvlášť důležité se právě ve školním prostředí prevencí rizikového chování zabývat. Právě MŠMT má klíčovou roli při implementaci politiky primární prevence rizikového chování u dětí a mládeže v České republice, protože plní zásadní úkoly: *„stanovuje základní strategie v daných oblastech, stanovuje priority na budoucí období... a v neposlední řadě podporuje vytváření materiálních, personálních a finančních podmínek nezbytných pro vlastní realizaci primární prevence ve školství, včetně nezbytné metodické podpory subjektů působících v primární prevenci.“* (Národní strategie, 2019, s. 3-4, online)

Základním strategickým dokumentem MŠMT je Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže, aktuální na období 2019 – 2027 (Akční plán, 2019, online). MŠMT také zpracovalo Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, ve kterém vymezuje základní informace k aktuální terminologii, jednotlivým institucím v systému prevence, základní oblasti rizikových projevů či praktický plán pro vhodné zvolení Minimálního preventivního programu (MŠMT, 2010a, online). MŠMT taktéž zpracovala jednotlivé přílohy zaměřené na konkrétní projevy rizikového chování, kupříkladu na šikanu, kyberšikanu, návykové látky, sebepoškození, krádeže či rizikové sexuální chování aj. (MŠMT, 2013-2023).

4.2 Školní poradenské pracoviště a jeho aktéři

Služby školního poradenského pracoviště jsou zajišťovány obvykle výchovným poradcem, školním metodikem prevence, popřípadě školním psychologem či školním speciálním psychologem. Důležitou složkou je samozřejmě tzv. konzultační tým, který je tvořený zvolenými pedagogy školy. Ředitel zodpovídá za poskytování služeb v rámci

školního poradenského pracoviště a zároveň také za vytvoření preventivního programu školy (Zapletalová, 2015, online). Služby poradenského pracoviště spočívají samozřejmě v poradenství a prevenci sociálně nežádoucích jevů, která je spojena s informační a metodickou podporou učitelů, žáků a jejich rodičů (Bělík, Hoferková, 2016). Školní poradenské pracoviště lze najít na každé základní, střední a vyšší odborné škole, jelikož zřízení je ukládáno zákonem, konkrétně Vyhláškou č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (Vyhláška č. 72/2005 Sb., online).

Školní poradenské pracoviště ze zákona zpracovává a také uplatňuje tzv. minimální preventivní program, dále jen MPP. „*Minimální preventivní program je komplexním dlouhodobým preventivním programem školy/školského zařízení a je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného RVP, popř. je přílohou dosud platných osnov a učebních plánů.*“ (Budinská, 2014, s. 120) Plnění MPP podléhá kontrole České školní inspekce a zhodnocení jeho realizace by mělo být zahrnováno do výročních zpráv jednotlivých škol. Při efektivním plnění slouží jako důležitý prvek prevence rizikového chování (Kachlík, Červenka, Vojtová, 2016).

Složení školního poradenského pracoviště může být úplné či neúplné. Neúplné složení zahrnuje výchovného poradce a školního metodika prevence. Do úplného složení zahrnujeme navíc školního psychologa a speciálního pedagoga (Sýkorová, 2022, online). Níže bych chtěla stručně vymezit jednotlivé aktéry podílející se na činnosti školního poradenského pracoviště:

Výchovný poradce

Výchovný poradce zajišťuje práci s jedinci, u nichž se objevily problémy s chováním, jako je nerespektování autorit, nedodržování pravidel, fyzické či verbální napadání spolužáků či učitelů a jiné. Taktéž často zajišťuje kariérní poradenství, kdy pomáhá s následným středoškolským či vysokoškolským vzděláním žáků. Věnuje se také procesům začleňování žáků se speciálními potřebami (Sýkorová, 2022, online).

Školní metodik prevence

Činnosti školního metodika prevence jsou rozděleny na metodické, koordinační a informační, poradenské. Hlavní náplní je zajišťování prevence rizikového chování – sociálně patologických jevů, a to prostřednictvím MPP. Školní metodik prevence tak zajišťuje aktuální sledování veškerých rizik a hrozeb na dané škole, aby dle toho MPP

upravoval a zároveň průběžně hodnotil jeho plnění. Z hlediska zajišťování preventivního programu tak spolupracuje s odborníky a zajišťuje s nimi odborné přednášky a besedy. Školní metodik tak musí spolupracovat s pedagogickým sborem, ředitelem i rodiči žáků, pro zajišťování komplexního preventivního působení (Bělík, Hoferková, 2016).

Školní psycholog

Školní psycholog, ač je řazen mezi pracovníky zajišťující taktéž poradenské služby na školách, není zdaleka přítomen ve všech. V rámci jeho práce vykonává diagnostiku, konzultační, poradenské a intervenční práce. V rámci diagnostiky hodnotí žáky s nadáním nebo naopak žáky problémové a s poruchami učení. V rámci své práce „*má na starosti skupinovou práci s žáky, spolupráci s učitelem a jeho třídou, řeší prevenci školního neúspěchu žáků či se zabývá multikulturními rozdíly mezi žáky ve škole.*“ (Bělík, Hoferková, 2018, s. 79)

Speciální pedagog

Speciální pedagog je odborníkem zaměřujícím se na výchovu a vzdělávání jedinců s postižením (ať už zdravotním či v rámci etopédie s poruchou chování). V rámci jeho kompetencí zajišťuje diagnostiku daného postižení či znevýhodnění dítěte a vymezuje aktuální schopnosti žáka a možnost nápravy či kompenzace. Spolupodílí se také na tvorbě individuálních vzdělávacích plánů (Šance dětem, 2011-2023, online). V rámci preventivního působení tak může dle mého názoru zásadně působit u žáků s problémy v chování.

4.3 Programy primární prevence rizikového chování

Poslední podkapitolu jsem koncipovala jako představení nejružnějších programů primární prevence, které byly realizovány na základních školách v Semilech, které se zúčastnily mého výzkumného šetření. Zaměřila jsem se pouze na stručné představení programů zaměřených na děti vyskytující se na 2. stupni ZŠ.

ACET ČR, z. s.

Jedná se o spolek, který realizuje preventivní programy pro základní i střední školy. Spolkem ACET, z. s. bylo uskutečněno pro základní školy v Semilech pět preventivních programů, konkrétně: (ACET, z. s., online)

Tab. 1 *Preventivní programy realizované spolkem ACET, z. s.*

Název preventivního programu	Cílová skupina
Bolest-nemoc jménem šikana	6. ročníky ZŠ
Moderní je nekouřit	7. ročníky ZŠ
Poruchy příjmu potravy	8. ročníky ZŠ
Finanční gramotnost	8. ročníky ZŠ
Holokaust a předsudky	9. ročníky ZŠ

Další programy primární prevence, které byly realizovány jinými subjekty, kupříkladu zástupci státní a městské Policie ČR, organizací Divadelta, MP Education s. r. o., Komise Rady města Semily pro prevenci ve spolupráci s pracovní skupinou komunitního plánování v Semilech či pracovníky poradny ADVAITA jsou:

Tab. 2 *Další preventivní programy realizované jinými subjekty v Semilech*

Název preventivního programu	Zaměření	Cílová skupina
Kyberšikana	Kyberšikana	6. ročníky ZŠ
Hrou proti AIDS	rizikové sexuální chování, přenos pohlavních nemocí	8. a 9. ročníky ZŠ
Život není hra	gambling, šikana	9. ročníky ZŠ
Kriminalista, Od návyku k závislosti	drogová problematika, agrese, vandalismus, domácí násilí	8. a 9. ročníky ZŠ
Jak se (ne) stát závislákem	alkohol, kouření, drogy, poruchy příjmu potravy	7. ročníky ZŠ
Dospívání aneb život plný změn	období puberty, vztahy, životospráva, rozvoj ženského těla	dívky 7. ročníku ZŠ

Tabulky byly inspirovány dokumenty škol v Semilech, konkrétně Preventivním programem školy a Školním programem prevence, zahrnutým ve Výroční zprávě za rok 2021/2022.

5 Zkušenosti dětí na 2. stupni ZŠ v Semilech s rizikovým chováním

Poslední kapitola je věnována mému výzkumnému šetření, které bylo realizováno na dvou základních školách v Semilech. Šetření bylo realizováno kvantitativně, a konkrétně pomocí dotazníku. Níže přibližuji výzkumný problém a z něj vyplývající výzkumný cíl a také cílovou skupinu respondentů. Dále přibližuji vytvoření mého dotazníku a průběh zkoumání ve smyslu komunikace se školami. Jako poslední položku představuji hypotézy, jež jsem si vytyčila na základě celorepublikových výzkumů a předkládám odůvodnění k jejich formulaci.

5.1 Metodologie výzkumného šetření

Výzkumný problém a výzkumný cíl

Je pravdou, že téma rizikové chování, obzvláště zaměřené na základních a středních školách, není žádným neobvyklým tématem z hlediska větších výzkumů. Již v druhé kapitole představuji konkrétní studie a výzkumy celorepublikového i mezinárodního charakteru, které se rizikovým chováním dětí zabývají. Avšak mým výzkumným problémem je prozkoumat výskyt rizikového chování s konkrétnějším specifíkem, a to na základních školách v poměrně malém městě Semily. Z vytyčeného výzkumného problému tak vyplývá výzkumný cíl mé bakalářské práce, jež je koncipován jako prozkoumání výskytu rizikového chování mezi dětmi 2. stupně základních škol v Semilech. Ptám se tedy, zda se vyskytuje rizikové chování na 2. stupni základních škol a pokud ano, v jaké formě a v jakém zastoupení?

Cílová skupina

Jakožto cílovou skupinu jsem si vymezila děti, pubescenty, nacházející se na 2. stupni základních škol v Semilech. Jak je již v předešlých kapitolách zmíněno, právě toto dospívající období je obzvláště náchylné na vznik některého rizikového jevu či přímo syndromu rizikového chování. Také je to nejběžnější období, ve kterém začínají dospívající experimentovat s chováním obecně rizikovým, ale také s chováním, které je realizováno až v dospělosti.

Druh výzkumného šetření

Jak je již výše zmíněné, pro realizaci výzkumného šetření jsem si zvolila kvantitativní charakter. Kvantitativní způsob spočívá ve zjišťování poznatků, které lze

číselně vyjádřit. S číselnými poznatky můžeme tak nadále pracovat, jakožto je porovnávat, průměrovat či zjišťovat vzájemnou vztahovost aj. (Bělík, Hoferková, 2016, online). Chráska definuje výzkum kvantitativního charakteru „*jako záměrnou a systematickou činnost, při které se empirickými metodami zkoumají (ověřují, verifikují, testují) hypotézy o vztazích mezi pedagogickými jevy.*“ (Chráska, 2016, s. 11) Taktéž vytyčuje jednotlivé fáze, jakožto základní schéma při tvoření a realizaci výzkumu. Jedná se o stanovení výzkumného problému, formulace hypotéz, ověřování a testování vytyčených hypotéz a vyvození závěrů s jejich následnou prezentací (Chráska, 2016). Za základní charakteristiky kvantitativního výzkumu jsou tak považovány zmíněné body:

- (1) číselné vyjádření výsledků a následná práce s nimi,
- (2) větší „odstup“ od zkoumaných jevů a tím zajišťování nestranného pohledu,
- (3) cílem je zjištěné údaje roztřídit a vysvětlit příčiny vzniku, existence či změny daných jevů,
- (4) ověřování si již existujících teoretických poznatků či zjištění z jiných výzkumů pomocí vytyčení si vlastních hypotéz (Gavora, 2010).

V rámci kvantitativního výzkumného šetření jsem si jako nejvhodnější výzkumnou metodu zvolila dotazník. Dotazník je nejčastěji používanou metodou, a to především kvůli jeho zdánlivě lehkému vytvoření. Vysoká použitelnost také spočívá v možnosti hromadného získávání dat od velkého počtu respondentů při poměrně malém časovém rozpětí. Aby byl dotazník považován za efektivní a dobře vytvořený, musí mít jasně vytyčený, promyšlený a značně konkrétní cíl a taktéž promyšlenou konstrukci (Gavora, 2010).

Dotazník vlastní konstrukce

Pro zjištění údajů v rámci výzkumného šetření jsem si vytvořila vlastní online dotazník. Jednotlivé otázky v něm jsou koncipovány tak, aby směřovaly k zjišťování zkušeností s danými rizikovými jevy. Tzv. vstupní část tvoří stručné představení smyslu a tématu dotazníku a taktéž obsahuje ujištění o anonymitě respondentů. První částí vlastních otázek jsou otázky demografického charakteru potřebné k rozlišení zjištěných údajů. Jedná se o položky zaměřené na pohlaví (otázka 1), věk (otázka 2) a aktuální studovaný ročník (otázka 3) na základní škole. Další jednotlivé vlastní otázky, zaměřené již na konkrétní zjišťované jevy, jsem rozdělila do 3 částí, shodně s 3 oblastmi projevů syndromu rizikového chování v dospívání:

První část jsem tak zaměřila na zneužívání návykových látek, konkrétně alkoholu, cigaret, marihuany a elektronických cigaret či vaporizérů. Více návykových látek ve stylu tzv. „tvrdých drog“ jsem do dotazníku nezařazovala, a to převážně kvůli věku cílové skupiny a také kvůli studiím, jež taktéž kladou zřetel převážně na zjišťování zkušeností s alkoholem, cigaretami a marihuanou. Jednotlivé otázky byly odvozeny a navrženy z výsledků studie Global Youth Tobacco Survey, obzvláště co se týče zkušeností s tabákovými výrobky a elektronickými cigaretami. Dále také z výsledků obsažených v Souhrnné zprávě o závislostech v České republice 2021, kde figurovaly veškeré návykové látky mnou zahrnuté do otázek v dotazníku. Odpovědi na veškeré otázky z 1. části dotazníku slouží jako zdroj pro vyhodnocení hypotézy 1. Jednotlivé otázky znějí takto:

4. Pil/a si někdy alkoholický nápoj?
5. Jak často si dáš nějaký alkoholický nápoj?
6. Kouřil/a si někdy cigaretu?
7. Jak často si dáš cigaretu?
8. Kouřil/a si někdy marihuanu (nebo ji požil/a jiným způsobem)?
9. Jak často marihuanu užíváš?
10. Vyzkoušel si někdy elektronické cigarety/vaporizéry?
11. Jak často si dáš elektronickou cigaretu/vaporizér?

Druhá část dotazníku je zaměřena na oblast projevů v psychosociální oblasti. Zde se zaměřuji na zjišťování zkušeností s různými jevy. Konkrétní rizikové jevy jsem do otázek zařadila obzvláště na základě teoretického vymezení 2. oblasti syndromu rizikového chování v dospívání, projevů v psychosociální oblasti, z publikace Kabíčka, Csémyho a Hamanové. Taktéž jsem čerpala z Výroční zprávy 2021/2022 České školní inspekce a snažila se do položek dotazníku zahrnout právě nejvíce zastoupené rizikové jevy, jež vzešly z jejich celorepublikového šetření na základních školách. Inspirací na zařazení otázky na protizákonné jednání a taktéž na konkrétní činy uvedené v nápovědě, pro uvědomění si, co do kategorie protizákonné jednání spadá, mi byla publikace Moravcové, Podané a Buriánka Delikvence mládeže a položky z dotazníku ISRD (International Self-Report Delinquency Study).

Otázky 12,14 a 15 (viz níže) se vážou k vyhodnocení hypotézy 2.

Odpovědi na otázku 16 (viz níže) slouží jako zdroj pro vyhodnocení hypotézy 3.

Jednotlivé otázky 2. části dotazníku znějí:

12. Setkal/a si se někdy s daným jevem? Pokud ano, daný jev či jevy zaškrtni, prosím.

Zde je v nabídce 6 jevů: konkrétně šikana, záškoláctví, sebevražedné myšlenky, sebevražedné jednání, sebepoškozování a intolerantní chování. V této otázce mají respondenti možnost zvolit taktéž odpověď „jiné“ a dopsat jiný rizikový jev, se kterým se setkali.

13. Pokud si se s daným jevem setkal/a, s kým si situaci řešil/a?

14. Dopustil/a si se protizákonného jednání?

15. Jakého protizákonného jednání?

16. Setkal/a si se někdy s tímto jevem?

Tato otázka je zaměřena na formy online rizikového chování. Je zde možno vybrat ze 3 jevů, konkrétně: sexting, kyberšikana a seznámení se skrze sociální síť. U pojmů sexting a seznámení se skrze soc. síť je uvedeno vysvětlení, pro lepší představení si daného pojmu a činností s ním spjatých.

Poslední, třetí část dotazníku je zaměřena na projevy v reprodukční oblasti. Formulace otázek vychází z teoretického vymezení rizikového sexuálního chování a taktéž z výzkumné zprávy o výzkumu Sexting a rizikové seznamování českých dětí v kyberprostoru. Konkrétní otázky znějí:

17. Znáš někoho ve svém okolí, kdo má zkušenost s tzv. rizikovým sexuálním chováním?

V této otázce byly v nápovědě uvedeny příklady rizikového sexuálního chování, pro lepší uvědomění si daného jevu.

18. Byl/a si někým poučen/a o sexuálním chování?

19. Kým? Popřípadě prostřednictvím čeho?

Poslední závěrečnou částí dotazníku je poděkování mým respondentům.

Dotazník jsem vytvořila na platformě Google Forms. Při nastavování povinných a nepovinných otázek jsem dospěla k názoru mít veškeré otázky povinné. Následnost otázek je taktéž nastavena dle konkrétních odpovědí respondentů. Celkově však dotazník obsahuje 19 otázek.

Průběh zkoumání

Veškerá komunikace se základními školami probíhala přes samotné ředitele škol. U první základní školy naše komunikace probíhala prostřednictvím emailů a telefonátů. V druhém případě taktéž, avšak navíc jsem absolvovala s ředitelem krátkou schůzku, pro upřesnění záměrů a obsahu mého dotazníku a pro snadnější oboustranné získání potřebných informací. Přístup škol byl dle mého názoru vstřícný a k obsahu mého dotazníku neměla žádná ze stran výtky. Pozitivní postoj byl také přijat vůči realizování výzkumného šetření prostřednictvím online dotazníku.

Ač jsem celkový počet respondentů čekala vyšší, se získanými odpověďmi jsem spokojená. Možné problémy při menší návratnosti bych mohla pomyslně zahrnout ve třech bodech.

(1) Forma online dotazníku. Při vyplňování online dotazníku dětmi učitelé hůře zkontrolují, zda vyplněný dotazník opravdu poslaly či dokonce vyplnily. Při odevzdávání papírových dotazníků je přece jen evidentnější, že někteří dotazník neodevzdají či ho odevzdají prázdný. Avšak jedná se hlavně o dobrovolnost, zda žáci budou ochotni dotazník vyplnit a zda jejich odpovědi budou upřímné.

(2) Komunikace s řediteli, nikoli s učiteli, jež měli za úkol provést distribuci dotazníků dětem na „starosti“. Zde shledávám úskalí v tom, že ve chvíli, kdy se dotazníky rozdají učitelům, mohou na to snadněji zapomenout, obzvláště když čekají na vhodnou vyučovací hodinu, kdy dotazníky dětem zadají. A tak pochopitelně po předání odkazů na dotazníky již není v ředitelově moci či zájmu vyplňování kontrolovat.

(3) Nemocnost dětí. Věci, které opravdu nikdo ze stran nemůže korigovat, je nemocnost u dětí. Obzvláště na přelomu zimy a jara, kdy bylo moje výzkumné šetření realizováno, bývá poměrně značná nemocnost u lidí celkově.

Vyplnění dotazníku tak závisí nejen na učitelích, jakožto na mých zprostředkovatelích, ale hlavně na dětech. Pokud dotazník nebudou chtít z nejrůznějších důvodů vyplnit, nedokážu to tak nijak ovlivnit. Z hlediska cílové skupiny však jako větší problém shledávám vyplnění dotazníku jako formu zábavy a jako prostředek k šíření z pohledu respondentů vtipných odpovědí.

Hypotézy

V rámci mého dotazníkového šetření jsem si vytyčila čtyři hypotézy. Každá hypotéza se váže na konkrétní okruh otázek, který je sestaven dle oblastí syndromu

rizikového chování v dospívání. Jedná se o oblast zneužívání návykových látek, projevy v psychosociální oblasti a oblast týkající se reprodukční oblasti.

Obecně je pojem hypotéza vědecká domněnka neboli předpoklad. V tomto případě však domněnka nesmí vzniknout na základě hádání či jakéhokoli tipovaného předpokladu, ale jako východisko z teoretických a zjištěných faktů či z osobní zkušenosti zkoumajícího (Gavora, 2010).

Konkrétní znění hypotéz:

- **H1:** Více než 15 % respondentů má zkušenost s návykovými látkami (alkohol, tabák, marihuana, elektronické cigarety/vaporizéry).
- **H2:** Nejčastěji zastoupený rizikový jev z psychosociální oblasti dle respondentů je záškoláctví a šikana (či jiné formy agresivního chování).
- **H3:** Více než 15 % respondentů se setkala s online rizikovým chováním (sexting, kyberšikana, rizikové seznamování na internetu).
- **H4:** Nejvíce informací o sexuálním chování získávají respondenti prostřednictvím internetu.

H1: Více než 15 % respondentů má zkušenost s návykovými látkami (alkohol, tabák, marihuana, elektronické cigarety/vaporizéry). Při formulování první hypotézy jsem vycházela částečně z výsledků České republiky v mezinárodní studii HBSC, konkrétně realizované v roce 2017/2018. Částí jsem také vycházela z výsledků studie GYTS (Global Youth Tobacco Survey) obsažených ve Zprávě o tabákových, nikotinových a souvisejících výrobcích v ČR 2021, jež byla dílčí tématickou zprávou a zdrojem informací pro Souhrnnou zprávu o závislostech v ČR 2021 (Chomynová, Grohmannová, Janíková a kol., 2022, online). Ve studii HBSC 2018 byly prezentovány výsledky 11, 13 a 15letých respondentů z oblasti zkušeností s alkoholem, cigaretami a marihuanou. Při zprůměrování výsledků všech zmíněných věkových kategorií u chlapců i dívek vyšla alkoholová zkušenost u 45 % respondentů a cigaretová zkušenost u 20 % respondentů. Do zkoumání marihuanové zkušenosti byly zařazeny pouze respondenti kolem věku 15 let s výsledkem 18,5 % (HBSC, 2020, online). Do mého výzkumného šetření jsem zařadila také zkušenost s elektronickými cigaretami a vaporizéry, jež nabývají na popularitě. Z výsledků studie GYTS 2016 vyšla celoživotní prevalence kouření jiných forem tabáku, kam požívání e-cigaret a vaporizérů řadíme, u 13-15letých respondentů obou pohlaví na 31,5 % (Mravčík, Chomynová, Grohmannová

a kol., 2022, online). Nutno ale dodat, že do kategorie „kouření jiných forem tabáku“ nespádají pouze elektronické cigarety a vaporizéry, ale taktéž např. vodní dýmka či zahříváný tabák (př. IQOS, GLO) (Státní zdravotní ústav, online). Tímto jsem vytyčila předpoklad větší než 15% zkušenosti dětí s návykovými látkami, jež jsem do výzkumného šetření zařadila.

H2: Nejčastěji zastoupený rizikový jev z psychosociální oblasti dle respondentů je záškoláctví a šikana (či jiné formy agresivního chování). Zdrojem pro formulaci této hypotézy mi bylo šetření České školní inspekce na základních školách v ČR. Konkrétně jsem vycházela z Výroční zprávy s názvem Kvalita vzdělávání v České republice 2021/2022. Pod kapitolou základní vzdělávání se nachází nejen podmínky základního vzdělávání, hodnocení kvality pedagogických sborů, hodnocení materiálního zabezpečení škol či analýza kvality vzdělávacích procesů, ale taktéž část o prevenci rizikového chování žáků. Z výsledků školní inspekce na českých školách vyplývá, že nejvíce zastoupeným rizikovým jevem je dlouhodobě záškoláctví a taktéž šikana/kyberšikana či jiné agresivní chování, kupříkladu verbální agrese vůči učitelům. Z tabulky „Podíl škol s výskytem rizikového chování“ vychází, že záškoláctví je zastoupeno 42,1 %, šikana/kyberšikana 28,5 % a zmiňovaná verbální agrese vůči učitelům 25,3 %. Co se týče záškoláctví, nejhojnější zastoupení tohoto rizikového jevu se ukazuje již ve školních letech 2017/2018 a 2018/2019, kde měl jev ještě vyšší procentuální zastoupení. Totéž platí i u šikany, kyberšikany a verbální agrese vůči učitelům, jež vykazují z předešlých školních let taktéž vyšší hojnost. Zpráva České školní inspekce udává, že ve školním roce 2020/2021 byla průměrná absence na žáka 70 hodin, z čehož skoro 1,5 hodiny na žáka představovala absence neomluvená. (Česká školní inspekce, 2022, online)

H3: Více než 15 % respondentů se setkala s online rizikovým chováním (sexting, kyberšikana, rizikové seznamování na internetu). Na vytvoření třetí hypotézy jsem vycházela z výsledků dvou výzkumů v rámci projektu E-bezpečí. Prvním z nich je výzkum Sexting a rizikové seznamování českých dětí v kyberprostoru z roku 2017. Z tohoto výzkumu vychází výsledky dětí ohledně sextingu a rizikového seznamování prostřednictvím internetu. Z výsledků vzešlo, že sexting provozuje, po zprůměrování výsledků sextingu ve formě textu (24,76 %), sextingu s využitím vlastních intimních fotografií (15,37 %) a sextingu s využitím videa (5,89 %), 15,34 %

dětských respondentů. 40,96 % respondentů naopak uvádí obdržení fotografie se sexuálním laděním a 21,51 % potvrzuje také obdržení erotického či pornografického videa. Jako další zkoumaný prvek je rizikové seznamování na internetu, kde jsem obdobně čerpala ze stejného výzkumu. Výsledky ukazují, že téměř polovina, přesněji 48,59 % respondentů přiznává komunikaci s neznámými lidmi prostřednictvím internetu. 20,48 % dokonce přiznává, že se svým internetovým známým dorazilo i na osobní schůzku (Kopecký, Szotkowski, 2017, online). Posledním zkoumaným jevem z online prostředí v mém dotazníku je kyberšikana, kde jsem čerpala z výzkumu s názvem Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu z roku 2015. Z jejich výsledků vyplývá, že více než 48 % respondentů má zkušenost s opakovanými útoky v kyberprostoru. Jako nejvíce zastoupenou formou kyberšikany je uváděno proniknutí na účet oběti (myšleno prolomením hesla do online účtu) a poté verbální útoky. Stejně zastoupení forem kyberšikany uvádějí jak oběti, tak i agresori (Kopecký, Szotkowski, Krejčí, 2015, online). Vytyčení předpokládané zkušenosti respondentů se všemi online rizikovými jevy (sexting, kyberšikana, rizikové seznamování na internetu) jsem tak vymezila na více než 15 %.

H4: Nejvíce informací o sexuálním chování získávají respondenti prostřednictvím internetu. Hypotézu čtvrtou jsem postavila na základě výzkumu Sexting a rizikové seznamování českých dětí v kyberprostoru z roku 2017, tedy stejně jako v hypotéze třetí. Na otázku, kým, případně čím dítě bylo poučeno o sexuálním chování byl nejvíce zmiňován internet se 42,27% zastoupením. Na druhém místě, se 39,69 %, byli zastoupeni kamarádi a na třetím místě matka s 33,95 %. Ač po zprůměrování výsledků dívek a chlapců vyšel internet jako nejzmiňovanější a u chlapců vyšel také tak, u dívek byla za hlavní zdroj o sexuálních tématech zmiňována matka (Kopecký, Szotkowski, 2017, online).

5.2 Analýza výsledků dotazníkového šetření

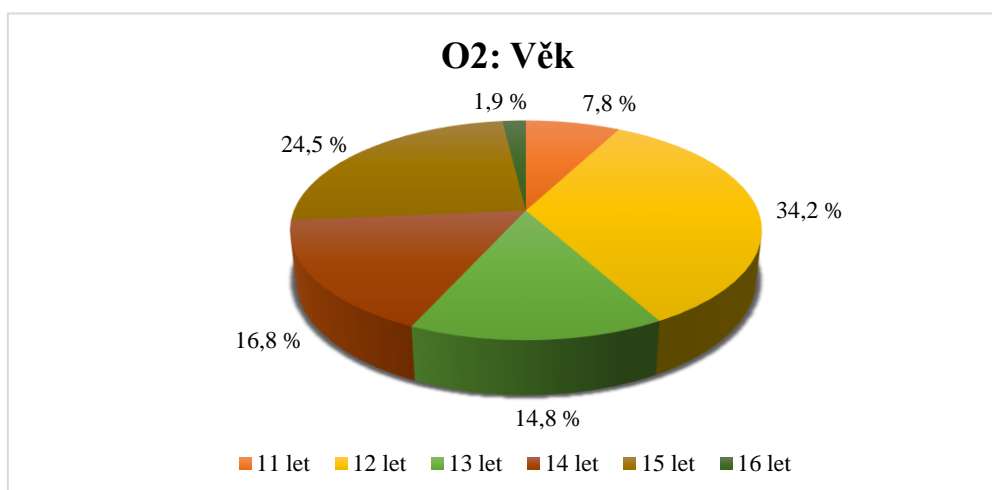
Obsahem této podkapitoly je představení odpovědí na jednotlivé otázky výzkumného šetření, kterých je konkrétně 19. Odpovědi na dané otázky jsou graficky znázorněny pro lepší orientaci v zjištěných údajích. Celkový počet respondentů je 155 osob.

O1: Pohlaví

Tab. 3 Rozložení respondentů z hlediska pohlaví

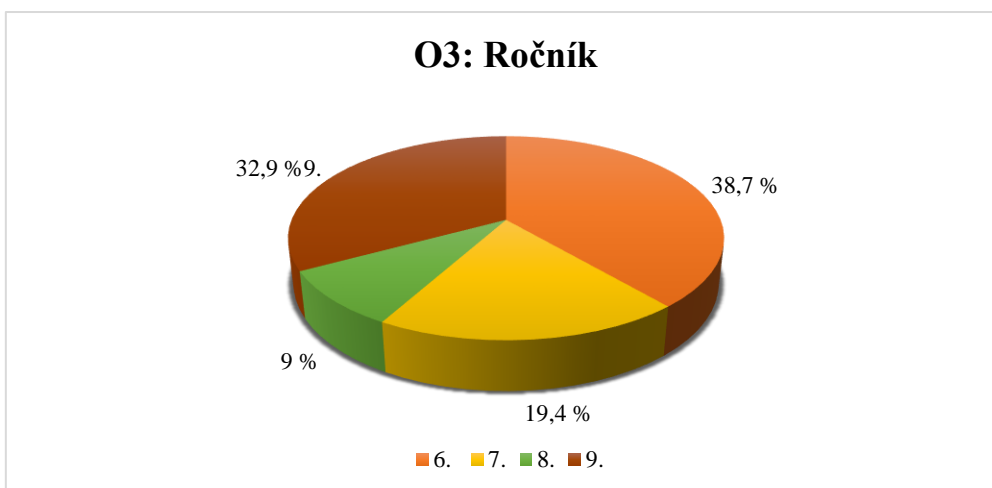
Pohlaví	Počet respondentů	Podíl respondentů v %
Mužské	71	46 %
Ženské	84	54 %

Zastoupení mužského a ženského pohlaví je poměrně rovnoměrné. Mužské pohlaví představuje 71 (46 %) respondentů a 84 (54 %) respondentů představuje ženské zastoupení.

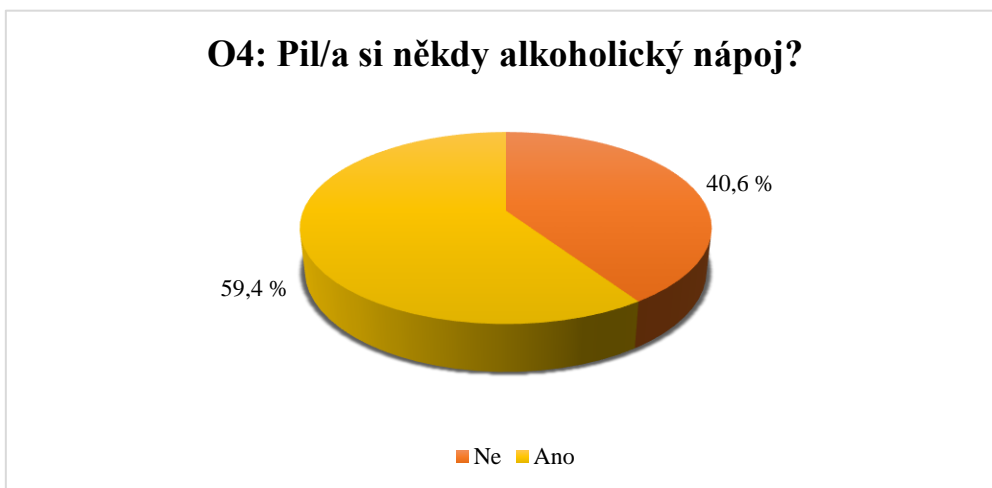
Graf 1 Věkové rozložení respondentů

Nutno dodat, že u této otázky, jsem z důvodu minimalizování nepoužitelných odpovědí vymezila nabídku konkrétního věku, která koreluje se skutečným rozložením dospívajících na 2. stupni základních škol. Do výzkumného šetření se tudíž zapojilo 12 (7,8 %) 11letých, 53 (34,2 %) 12letých, 23 (14,8 %) 13letých, 26 (16,8 %) 14letých, 38 (24,5 %) 15letých a 3 (1,9 %) 16letí respondenti. Je tudíž patrná značná převaha respondentů ve věku 12 a 15 let.

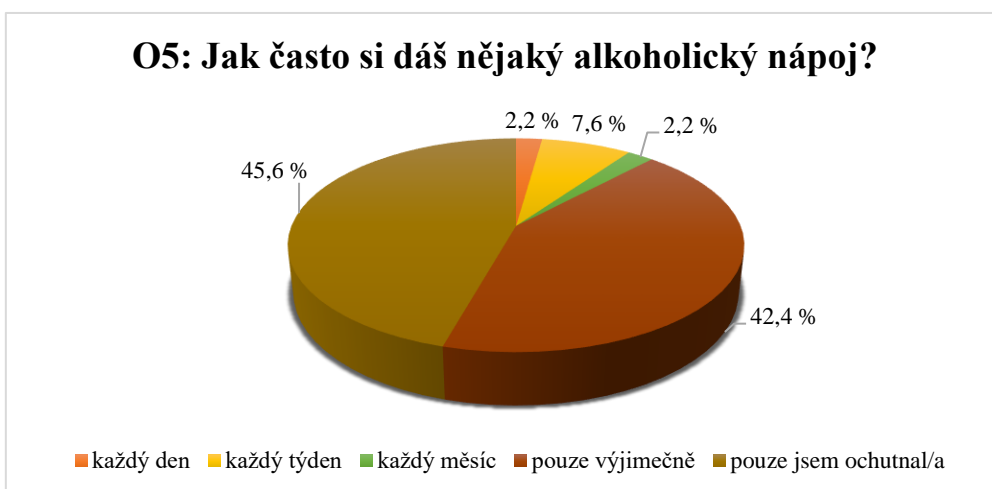

Graf 2 Rozložení respondentů dle ročníku

Rozložení ročníků je následující: do výzkumného šetření se zapojilo 60 (38,7 %) respondentů z 6. ročníků, 30 (19,4 %) ze 7. ročníků, 14 (9 %) z 8. ročníků a 51 (32,9 %) respondentů z 9. ročníků. Ač mým původním záměrem a prosbou k zapojeným školám bylo zapojení veškerých studentů 2. stupně základních škol v Semilech, z ne zcela jasných důvodů je patrné, že respondenti 7. a 8. ročníků se zapojili opravdu jen sporadicky. Možné důvody nezapojení větší části respondentů jsem uvedla výše. Vzhledem k malému zapojení právě 7. a 8. ročníků by mohla hrát roli také jejich možná účast na lyžařských či sportovních kurzech v období mého zkoumání. Nutno však dodat, že základní školy v Semilech se nepotýkají s vyšším počtem žáků v jednotlivých třídách.

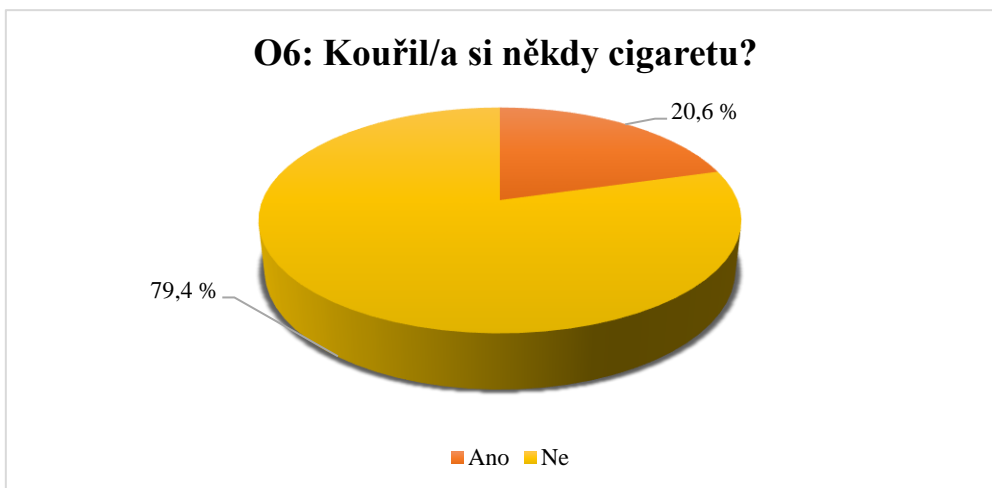
Graf 3 Zkušenost s alkoholem

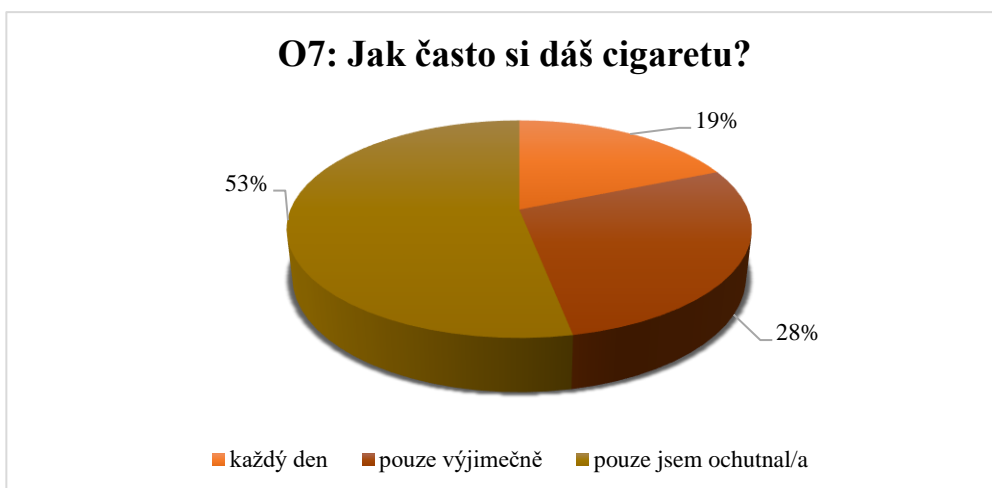
Graf 4 Frekvence požívání alkoholu

Graf 3 znázorňuje, zda respondenti někdy zakusili alkoholický nápoj či ne, tím představuje procentuální vymezení zkušenosti s alkoholickými nápoji. Zkušenost s alkoholem tak udává 92 (59,4 %) respondentů, zatímco 63 (40,6 %) respondentů alkoholický nápoj nikdy nepilo.

Graf 4 představuje odpovědi 92 respondentů, tedy těch, kteří alkoholický nápoj okusili. Nejběžnější odpovědí na míru požívání alkoholického nápoje byl výrok „pouze jsem alkoholický nápoj ochutnal/a“, kterou udalo 42 (45,6 %) respondentů a odpověď „piji alkohol pouze výjimečně“, jež zvolilo 39 (42,4 %) respondentů. Z hlediska věku cílové skupiny nejsou odpovědi nadmíru znepokojující. K odpovědím s vyšší intenzitou požívání alkoholu se zařadilo 11 respondentů, kdy 2 (2,2 %) udali každodenní, 7 (7,6 %) každotýdenní a 2 (2,2 %) každoměsíční požívání.

Graf 5 Zkušenost s kouřením cigaret

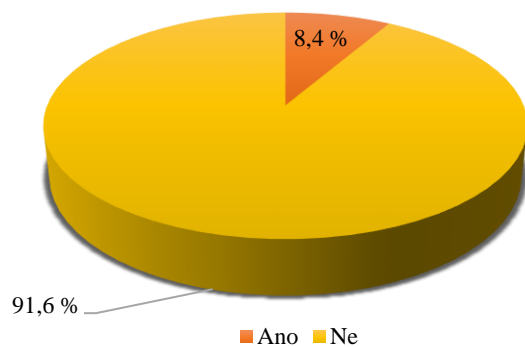

Graf 6 Frekvence kouření cigaret

Graf 5 představuje rozložení respondentů, jež mají zkušenost s kouřením cigaret. 123 (79,4 %) respondentů nikdy cigaretu nekouřilo, zatímco 32 (20,6 %) již cigaretu zakusilo.

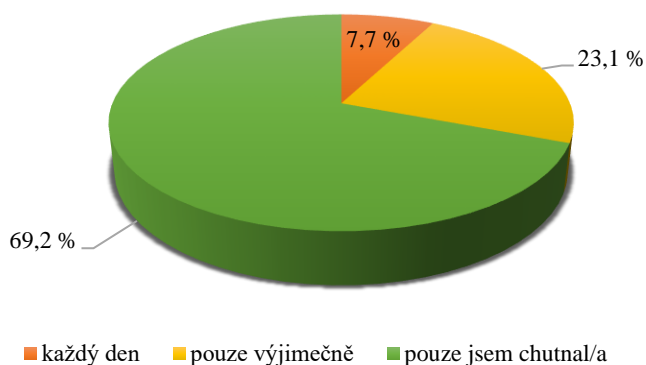
Graf 6 představuje odpovědi 32 respondentů, kteří zkušenost s cigaretou mají, na otázku četnosti kouření cigaret. Nejčastěji zastoupenou odpovědí je položka „pouze jsem cigaretu ochutnal“, jež zvolilo 17 (53,1 %) respondentů a poté odpověď „pouze výjimečně“, jež označilo 9 (28,1 %) respondentů. I z hlediska nízkého věku se zde objevilo 6 (18,8 %) respondentů, kteří užívají cigaretu každý den. Při porovnání zkušeností s alkoholem a cigaretami mají respondenti téměř o 2/3 nižší zkušenost s kouřením cigaret oproti zkušenosti s alkoholem.

O8: Kouřil/a si někdy marihuanu (nebo ji požil/a jiným způsobem)?

Graf 7 Zkušenost s marihuanou

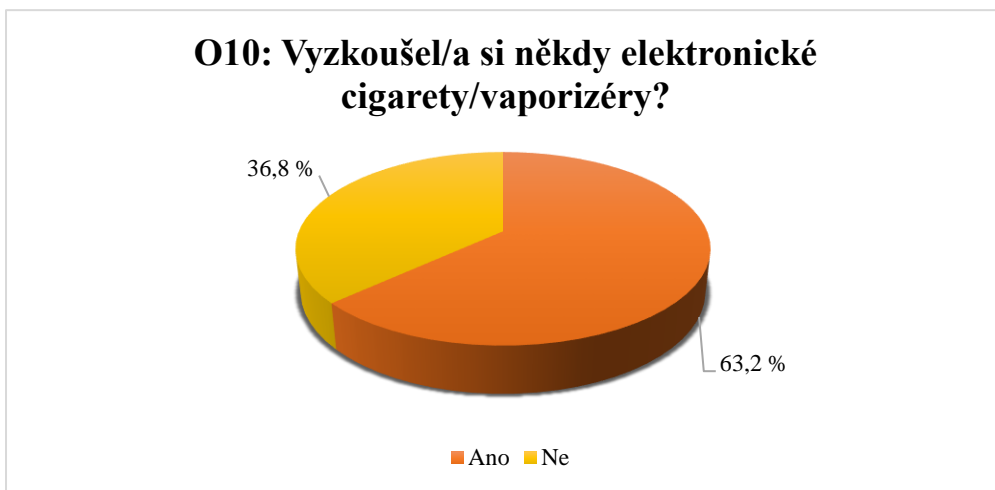
O9: Jak často marihuanu užíváš?

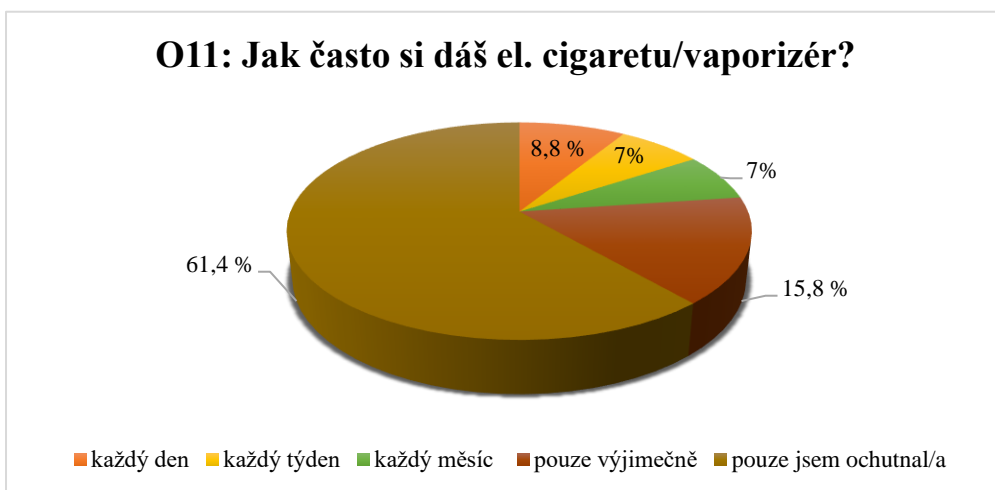
Graf 8 Frekvence užívání marihuany

Graf 7 představuje rozložení respondentů v rámci zkušenosti s požitím marihuany. Zkušenost s marihuanou má 13 (8,4 %) respondentů, zatímco většinová část, 142 (91,6 %) nikdy marihuano neokusilo.

Graf 8 představuje odpovědi těch 13 respondentů, jež zkušenost mají. 9 (69,2 %) z nich pouze marihuanu ochutnalo, ale jinak ji neužívá, 3 (23,1 %) respondenti marihuanu užívají pouze výjimečně a pouze 1 (7,7 %) respondent udal, že marihuanu užívá každý den.

Graf 9 Zkušenost s el. cigaretami/vaporizéry

Graf 10 Frekvence používání el. cigaret/vaporizérů

Posledním zástupcem 1. oblasti dotazníku, zaměřené na návykové látky, jsou elektronické cigarety či vaporizéry. Graf 9 ukazuje, že zkušenost má 98 (63,2 %) respondentů, zatímco 57 (36,8 %) respondentů el. cigarety nezkusilo.

Graf 10 ukazuje četnost užívání el. cigaret či vaporizerů z hlediska 98 respondentů, jež zkušenost potvrdili. 35 (61,4 %) z nich el. cigaretu či vaporizér pouze ochutnalo a 9 (15,8 %) je užívá pouze výjimečně. Oproti tomu jsou zde také respondenti, jež užívají el. cigarety pravidelně, a to konkrétně 4 (7 %) každý měsíc, taktéž 4 (7 %) každý týden a 5 (8,8 %) respondentů každý den.

Graf 11 Rizikové jevy v psychosociální oblasti

Graf 11 představuje výčet rizikových jevů, se kterými se mohli respondenti v průběhu života setkat. Nejzmiňovanější odpovědí, která však nepatří do výčtu rizikových jevů, je tvrzení „nesetkal/a jsem se s žádným uvedeným jevem“. Tento výrok zvolilo 88 (56,8 %) respondentů. Co se týká výčtu zkušenosti či setkání se s některým z jevů, nejčastěji zmiňované bylo sebepoškozování, které určilo 34 (21,9 %) respondentů. Následovala šikana, zmíněná 32 (20,6 %) respondenty, sebevražedné myšlenky zmíněné 31 (20 %) respondenty a intolerantní chování (rasismus, xenofobie) zvolené 23 (14,8 %) respondenty. Méně než 20% zkušenost byla zvolena u záškoláctví, které zmínilo 18 (11,6 %) respondentů a sebevražedné jednání zvolené 13 (8,4 %) respondenty. 7 respondentů (4,3 %) navíc ještě zvolilo položku jiné. Z toho byly 3 odpovědi zcela bezvýznamné a jednalo se spíše o pokus o legraci a 2 odpovědi byly zcela prázdné. Zbylé dvě odpovědi však sdělovaly, že jeden respondent do těchto jevů zařazuje také neustálé neshody s rodiči a jejich vysoké požadavky na něj a druhý se svěřil s názorem, že jeden z učitelů se vůči žákům jeví rasisticky a sexisticky.

Nutno dodat, že v této otázce měli respondenti možnost zaškrtnutí více odpovědí. 85 respondentů odpovědělo, že se s žádným z vytyčených rizikových jevů nesešlo a pouze 32 respondentů zvolilo „čistě“ jeden rizikový jev z nabídky. Zbytek respondentů tak zvolilo 2 a více rizikových jevů, se kterým se za svůj život setkali.

Graf 12 Osoby, na něž se dítě obrací pro pomoc či informace

Graf 12 představuje různé osoby v životě dítěte, na které se dítě obrátilo při řešení situace spojené s výše zmíněnými rizikovými jevy. S odkazem na předešlý graf 11, zde nejvíce respondentů odpovědělo, konkrétně 73 (47,1 %), že se s rizikovými jevy uvedenými v předešlé otázce nesetkali. Výsledné číslo 73 respondentů (z otázky 13) však nekoreluje s 88 respondenty (z otázky 12), jež v předešlé otázce zaškrtnuli políčko „s žádným uvedeným jevem jsem se nesetkal/a“. Tuto skutečnost si vysvětlují tím, že otázka na setkání se s daným jevem byla chápána jako otázka na osobní zkušenost, kterou respondent nemá, avšak dané rizikové jevy s ním i přesto byly probírány v rámci prevence. Na děleném „prvním“ místě, s kým respondent řešil nastalou situaci spojenou s některým vytyčeným rizikovým jevem, se vyskytují rodiče, ale také postoj, že situaci neřešili s nikým. Na oba výroky odpovědělo shodně 35 (22,6 %) respondentů. 26 (16,8 %) respondentů se obrátilo na své přátele, 14 (9 %) na učitele, 7 (4,5 %) na své sourozence a 2 (1,3 %) respondenti na svého partnera či partnerku. 4 respondenti (2,4 %) zvolili navíc políčko jiné, kde kromě jedné prázdné odpovědi byly další osoby, se kterými danou situaci řešili. Jednalo se o nejlepšího kamaráda, o řešení případu pouze se sebou samým a také obrácení se na osoby, jimž se dané jevy dějí či které dané jevy sami dělají.

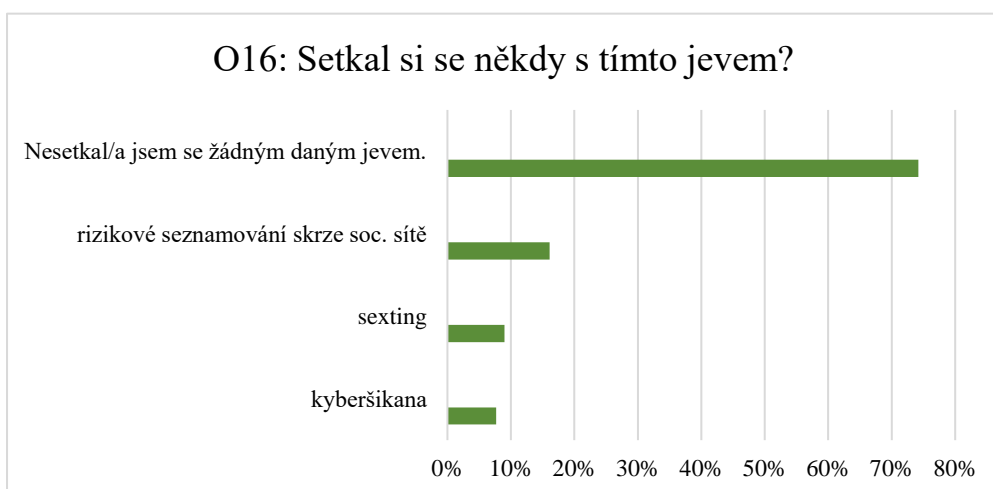
Stejně jako v předešlé otázce i v této byla samozřejmě možnost zvolit více odpovědí.

Graf 13 Zkušenost s protizákonným jednáním

Na otázku ohledně zkušenosti s protizákonným jednáním odpovědělo 124 (80 %) respondentů záporně a 31 (20 %) kladně. Nutno dodat, že pro lepší orientaci, o co se v rámci protizákonného jednání může jednat, bylo v nápovědě uvedeno pár příkladů, jako např. krádež cizí věci, ublížení na zdraví či poškození cizího majetku.

Pro respondenty, jež se někdy protizákonného jednání dopustili, byla připravena rozšiřující otázka, otázka č. 15, jež se ptala na konkrétní čin. Na tuto otevřenou otázku respondenti mohli odpovídat v rámci vlastního slovního vyjádření. Objevovaly se odpovědi jako: nelegální stahování z internetu, falšování podpisů, krádeže a graffiti. Další odpovědi zastoupenou již pouze jednotlivcem bylo poškození cizího majetku, braní drog, jednání spojené s požíváním alkoholu či jízda na motorce bez řidičského průkazu.

Graf 14 Online rizikové jevy

Graf 14 představuje online rizikové jevy, s kterými se respondenti setkali či nikoli. Téměř tři čtvrtiny z respondentů, konkrétně 115 (74,2) se s žádným vytyčeným online rizikovým jevem nikdy neseťkalo. Seznámení se skrze sociální sítě zvolilo 25 (16,1 %) respondentů, sexting 14 (9 %) a s kyberšikanou se setkalo 12 respondentů (7,7 %).

Nutno dodat, stejně tak, jako v některých výše zmíněných otázkách, i v této, měli možnost respondenti zvolit více odpovědí. Více než jednu odpověď na setkání se s daným jevem, vyjma reakce „nesetkal jsem s žádným daným jevem“, zvolilo 8 respondentů.

Touto otázkou a grafem se ukončuje 2. část dotazníku zaměřená na projevy v psychosociální oblasti a dostáváme se tak do části třetí, jež je zaměřena na oblast reprodukční a sexuálně preventivní.

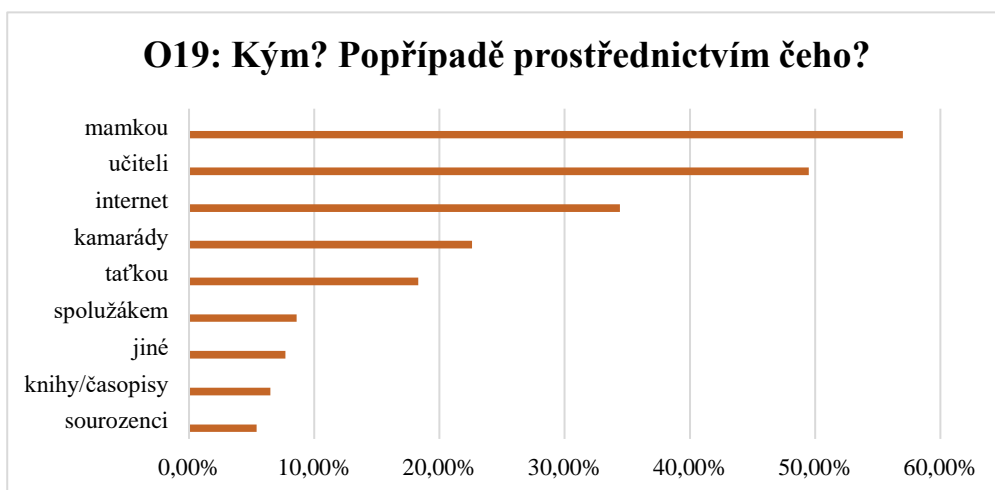
Graf 15 *Rizikové sexuální chování*

Otázka, zmíněná v grafu 15, byla záměrně formulována spíše na známost někoho, jež rizikové sexuální chování provozuje než na osobní zkušenost. Otázka v této oblasti by totiž mohla být pro mou cílovou skupinu respondentů příliš intimní a zkušenost by pravděpodobně byla vzhledem k věku minimální.

Z grafu 15 vyplývá, že 76,8 %, tedy 119 respondentů nikoho provozujícího rizikové sexuální chování nezná. Přítomnost takového člověka ve svém okolí však 36 (23,2 %) respondentů potvrzuje. Jak již bylo zmíněno v předešlé podkapitole, tuto otázku doplňovala taktéž nápověda s konkrétními jevy spadajícími do oblasti rizikového sexuálního chování, pro lepší pochopení náplně otázky.

Graf 16 Poučení o sexuálním chování

Graf 17 Zdroj poučení o sexuálním chování

Graf 16 ukazuje, že 93 respondentů (60 %) bylo poučeno o sexuálním chování, avšak poměrně značná část, 62 (40 %) respondentů nikým o této oblasti poučeno nebylo.

Poslední graf týkající se výzkumného šetření, graf 17, již představuje konkrétní osoby či prostředky, prostřednictvím nichž byli jednotliví respondenti poučeni o sexuálním chování. Největším „informátorem a vzdělavatelem“ v oblasti sexu je dle 53 (57 %) respondentů matka. Za další byli 46 (49,5 %) respondenty označeni učitelé a 32 (34,4 %) respondentů označilo jako zdroj informací internet. Poučeno prostřednictvím kamarádů bylo 21 (22,6 %) respondentů, otcem 17 (18,3 %) a spolužákem 8 (8,6 %) respondentů. Sourozenci a knihy/časopisy se umístili na posledních příčkách, a to označením 5-6 respondenty. 7 respondentů označilo také odpověď jiné, kdy 3 z nich jsem vyhodnotila jako nicneřikající, avšak zbylé obsahují

odpovědi typu babička, škola, vychovatel a vlastní zkušenost, jako zdroj pro informace o sexuálním chování. Taktéž v této otázce 19 bylo možné zaškrtnout více odpovědí.

Vyhodnocení stanovených hypotéz

Podrobnější zdůvodnění konkrétních formulací mých hypotéz jsou zmíněny již výše, v samostatném oddíle. Nyní je potřeba vytyčené hypotézy porovnat s výsledky mého výzkumného šetření

H1: Více než 15 % respondentů má zkušenost s návykovými látkami (alkohol, tabák, marihuana, elektronické cigarety/vaporizéry). Otázky z výzkumného šetření, jež se vážou k H1, jsou otázky 4-11 (viz příloha). Jak je již výše zmíněno, z výsledků výzkumného šetření na 2. stupni základních škol v Semilech vyplývá, že 59,4 % dětí/dospívajících má zkušenost s alkoholem, 20,6 % s kouřením cigaret, 8,4 % s kouřením či požíváním marihuany a 36,8 % s užíváním elektronických cigaret či vaporizerů. Vytyčená 15% pravděpodobná zkušenost u veškerých návykových látek tak nevyšla zcela, u marihuany je zkušenost nižší. Po konzultaci výsledků zkušenosti s návykovými látkami se školami byla menší zkušenost s marihuanou, avšak i s cigaretami, vysvětlována tím, že dospívající čím dál více tíhnou k používání elektronických cigaret, vaporizerů či i žvýkacího tabáku. Hypotézu 1 tudíž nemůžu považovat za zcela potvrzenou.

H2: Nejčastěji zastoupený rizikový jev z psychosociální oblasti je dle respondentů záškoláctví a šikana (či jiné formy agresivního chování). Formulace hypotézy vycházející z celorepublikových zjištění České školní inspekce se však v semilských školách ne zcela potvrdila. Odpověď pro zhodnocení hypotézy 2 lze nalézt v otázkách 12, 14 a 15 (viz příloha). V mnou realizovaném výzkumném šetření byl nejvíce zmiňovaný jev, se kterým se děti setkaly, sebepoškozování (21,9 %), po němž následovala šikana a těsně za ní sebevražedné myšlenky. Stejně zastoupení (20 %) jako sebevražedné myšlenky měla taktéž zkušenost s protizákonným jednáním. Zde je potřeba dodat, že ne všichni respondenti jednali protizákonně, jelikož ač některé své jednání zařadili do skupiny protizákonných, ne všechna do této skupiny z hlediska práva patří. Co se týče nejčastěji zastoupeného jevu, sebepoškozování, dalo by se chápat jako forma agresivního chování zaměřeného vůči vlastní osobě. Avšak očekávané záškoláctví (11,6 %) nebylo zmiňované nikterak často. Tímto se hypotéza 2 neshoduje zcela s výsledky, a tak nemůže být považována za zcela potvrzenou.

H3: Více než 15 % respondentů se setkala s online rizikovým chováním (sexting, kyberšikana, rizikové seznamování na internetu). Zhodnocení hypotézy 3 lze najít v odpovědích na otázku 16 (viz příloha). Jak je výše zmíněno, z mého výzkumného šetření vyplývá, že 9 % respondentů se již setkala se sextingem, ve smyslu zasílání intimní fotografie, videa nebo zprávy se sexuálním podtextem. 7,7 % se někdy setkala s kyberšikanou a rizikové seznamování prostřednictvím sociálních sítí uvedlo 16,1 % respondentů. Vzhledem k nenaplnění 15% zkušenosti se všemi online rizikovými jevy zahrnutými v mém výzkumném šetření, je nutno hypotézu 3 vyhodnotit jako nepotvrzenou.

H4: Nejvíce informací o sexuálním chování získávají respondenti prostřednictvím internetu. Tato hypotéza se odvolává k otázce č. 18 a 19 (viz příloha). Z mého výzkumného šetření vyplývá, že nejvíce informací čerpají respondenti z rodinného kruhu, konkrétně od matky (57 %). Internet se nachází až na 3. místě, konkrétně s 34,4 %, avšak stále je považován jako jeden z nejčastějších zdrojů o sexuálních tématech. Zajímavým poznatkem je, že při formulování hypotézy a vycházení z výsledků výzkumu Sexting a rizikové seznamování českých dětí v kyberprostoru, taktéž u jedné části respondentů (u dívek) byla matka zmiňována nejčastěji. Avšak při spojení odpovědí od dívčích a chlapeckých respondentů přesto internet zvítězil. Tímto považuji hypotézu 4 za vyvrácenou.

5.3 Diskuze

V podkapitole s názvem diskuze bych chtěla více analyzovat některé z otázek, obzvláště ve vztahu k pohlaví respondentů. Dále bych zde ráda porovнала některé výsledky zkoumání s dalšími zdroji. Na závěr bych se zaměřila na úskalí či limity mého výzkumného šetření.

1. oblast dotazníku – Návykové látky

Zkušenosti s návykovými látkami, jako alkohol, marihuana, tabák a elektronické cigarety/vaporizéry představují také výsledky Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD), jež je zaměřena na 15-16leté studenty. V souladu s výsledky školní studie z roku 2019, i v mém výzkumném šetření, vyšla vyšší zkušenost dětí s elektronickými cigaretami než s cigaretami klasickými, a to téměř dvojnásobná, i když má cílová skupina je věkově mladší (Chomynová, Csémy, Mravčík, 2020, online). Z toho vyplývá, že elektronické cigarety jsou pro dospívající evidentně větším lákadlem

pro experimentování než klasické cigarety, jež začínají ustupovat do pozadí. Dále v souladu s teoretickými poznatky o užívání návykových látek z hlediska pohlaví vyšla i z mého výzkumného šetření vyšší zkušenost respondentů mužského pohlaví, kromě zkušenosti s alkoholem, neboť tam jsou hodnoty zkušeností dívek a chlapců téměř vyrovnané (Nešpor, 2013, online). Nutno však zmínit, že rozdíly ve zkušenostech dívek a chlapců, obzvláště s návykovými látkami, se začínají postupem času čím dál více zmenšovat. Zkušenost s alkoholem nikterak rozdílnou z hlediska pohlaví uvádí taktéž ESPAD 2019. Celkově hodnotím výsledky 1. oblasti dotazníku poměrně dobře, jelikož 11-12letí respondenti uvádějí téměř minimální zkušenosti s návykovými látkami. Respondenti věkově 13-16 let taktéž nevykazují extrémní užívání látek hraničící se závislostí, jelikož valná většina uvedla spíše jednorázové či výjimečné zkušenosti s návykovými látkami.

2. oblast dotazníku – Projevy v psychosociální oblasti

Nejzmiňovanějším jevem z psychosociální oblasti v dotazníku je sebepoškození. Právě sebepoškození je fenoménem, jež se nejčastěji objevuje ve věku mé cílové skupiny, kolem 13 let a obzvláště u dívek. Nejčastěji se pak objevuje mezi 14. – 18. rokem života dospívajících (Kulhánek, 2012, online). Z výsledků výzkumného šetření opravdu vyplývá, že respondenti zmiňující sebepoškození jsou převahou dívky mezi 14.-15. rokem. Několik mužských respondentů však sebepoškození taktéž zmiňuje, kdy se jedná převážně o 15leté chlapce. Co se týče celkového pohledu na vytyčené rizikové jevy v dotazníku v rámci psychosociální oblasti, respondenty byly zmiňovány takto (od nejvíce označovaných):

- 1) sebepoškození
- 2) šikana
- 3) sebevražedné myšlenky a protizákonné jednání
- 4) rizikové seznamování prostřednictvím sociálních sítí
- 5) intolerantní chování (rasismus, xenofobie)
- 6) záškoláctví
- 7) sexting
- 8) sebevražedné jednání
- 9) kyberšikana

V rámci porovnání rizikových jevů s online rizikovými jevy se ve výsledcích mého šetření nejvíce trend převahy online problémových jevů, ale nadále „vedou“ spíše „klasické“ rizikové jevy, se kterými se děti setkávají mimo internet a sociální sítě.

Ač z výzkumů zaměřených na online rizikové jevy vyplývá, že se dnešní děti ve virtuálním světě značně orientují a svými dovednostmi a znalostmi informačních technologií často předbíhají své rodiče, bohužel se tak děje někdy i na úkor jiných dovedností. Kopecný říká, že tzv. děti 21. století, jež se nacházejí od narození mezi informačními technologiemi, častěji oplývají nižšími sociálními dovednostmi, nejsou tak schopny řešit konflikty a také kriticky nakládat s informacemi a tím tak rozpoznat manipulaci ze stran druhých (Kopecný, Szotkowski, Krejčí, 2015, online). Zmíněné skutečnosti, jako třeba nižší sociální dovednosti u dětí, tak mohou přispívat k pocitům osamocení a k horší orientaci v mezilidské komunikaci, čímž se vytváří nebezpečné pole pro výskyt šikany, sebevražedných myšlenek či protizákonného jednání jako formy komunikace a zalíbení se vrstevníky.

Z realizovaných výzkumů v oblasti internetu lze také vyvodit, že lze očekávat nárůst uživatelů internetu, tím také nárůst čím dál mladších věkových kategorií v online prostředí, a i častějším útokům a výskytu rizikového chování v kyberprostoru (Bělík, Hoferková, 2018). Za pozitivní zjištění označuji, že se ve chvíli potřeby řešit situace spjaté s některým z výše zmíněným rizikovým jevem část respondentů obrací na své rodiče. Rodina tak nadále zůstává ve většině případech místem, na které se děti, i při neustálých snahách o osamostatňování se, obrací pro pomoc. Bohužel se však také stejný počet respondentů (téměř 23 %) vyjádřil, že nastalé situace spjaté s rizikovým chováním neřešil s nikým. Otázkou je, zda respondenti nechtěli situaci spjatou s rizikovým chováním řešit z důvodu strachu, studu či jiných nepříjemných pocitů nebo zda svou situaci nehodnotili jako rizikovou či nepříjemnou a neměli důvod ji dle svého pohledu řešit.

3. oblast dotazníku – Projevy v reprodukční oblasti

Sama dobře vím, že oproti ostatním otázkám je poslední část dotazníku, zaměřena na reprodukční oblast, jinak pojata. Zaměřila jsem se hlavně na otázky týkající se informovanosti respondentů o tématu sexuálního chování, jelikož věřím, že právě prevence a informovanost o sexuálních a intimních tématech je velice důležitá právě ve věku dospívání a obzvláště na 2. stupni základních škol. Z důvodu nezasahování do intimnosti respondentů jsem tak zvolila otázky pouze na preventivní bázi. Co se týče poučenosti respondentů o sexuálním chování z hlediska pohlaví, je to téměř vyrovnané. V čem se respondenti obojího pohlaví shodují, je podobně zmiňovaná informovanost z internetu a od kamarádů. Druhý nejčastěji zmiňovaný zdroj informací sexuální výchovy, učitelé, jsou zmiňovány dívkami i chlapci v podobném zastoupení, ač

po podrobnějším rozboru u chlapců drží první místo. Zajímavým poznatkem však je informovanost o sexuálním chování od rodičů. Matka je nejvíce zmiňovaným zdrojem jak pro celkový soubor respondentů, tak i čistě pro dívky. Otec sice není zmiňován nijak hojně, ale přesto pochopitelně převažuje více u chlapců než u dívek. Ač je přirozené tíhnout v otázkách sexuální tematiky více k osobám stejného pohlaví, u chlapců tak enormní rozdíl mezi matkou a otcem jako zdrojem sexuální výchovy z hlediska šetření nebyl. Z těchto výsledků vyplývá, že ač jsou oba rodiče pro dítě stejně důležití, s otázkami týkajícími se intimních a sexuálních záležitostí přece jen více tíhnou k matce či je matka více zaangažovaná a připravená takové záležitosti se svými dětmi řešit. Zdůvodnění, proč respondenti pravděpodobně volí matku či učitele, jako hlavní představitele sexuální výchovy, nalézáme i v teoretickém ukotvení.

Hamanová a Břichcín zmiňují, že sexuální výchova má své 3 roviny. První a zároveň základní rovinou je rovina citového vztahu. Ta se formuje již od narození, a převážně ve vztazích dítěte k matce, ale i k ostatním členům rodiny či přátelům. Tato rovina je výchozím bodem pro budování veškerých dalších sociálních vztahů v životě. Druhá rovina, rovina vzoru, je opět zajišťována hlavně rodinou, jelikož právě vztah rodičů je nám prvotní ukázkou a vzorem vztahů mezi mužem a ženou. Obě tyto roviny tak tvoří rozhodující etapy při formování postojů dětí k sexuální oblasti. Třetí, poslední rovina, je nazývána rovinou vědomostí, kde se již k rodině, jako k formujícímu činiteli, přidávají učitelé ve školách. Všechny 3 roviny se rozvíjejí současně a při nedostatečném rozvoji prvních dvou těžko rovina třetí dokáže vše nahradit (Hamanová, Břichcín, 2014).

Z hlediska vytyčeného cíle pro výzkumnou část bakalářské práce: zmapovat výskyt rizikového chování u dětí na 2. stupni základních škol a zjistit potenciální převahu některých rizikových jevů, považuji mé výzkumné šetření za poměrně úspěšné. Co se týče celkového pohledu na výskyt a setkání se s rizikovými jevy zahrnutými do mého výzkumného šetření z pohledu 155 respondentů, vyjádřit ho lze v tabulce takto:

Tab. 4 Celkový přehled zjištěných údajů výzkumného šetření

Formy rizikového chování z výzkumného šetření	Absolutní četnost respondentů	Relativní četnost respondentů
Zkušenost s alkoholem	92	59,4 %

Zkušenost s el. cigaretami/vaporizéry	57	36,8 %
Sebeпоškozování	34	21,9 %
Šikana	32	20,6 %
Zkušenost s cigaretami	32	20,6 %
Sebevražedné myšlenky	31	20 %
Protizákonné jednání	31	20 %
Rizikové seznamování prostřednictvím internetu	25	16,1 %
Intolerantní chování (rasismus, xenofobie)	23	14,8 %
Záškoláctví	18	11,6 %
Sexting	14	9 %
Zkušenost s marihuanou	13	8,4 %
Sebevražedné jednání	13	8,4 %
Kyberšikana	12	7,7 %

Úskalí či limity mé bakalářské práce sledávám obzvláště ve výzkumném šetření, konkrétně ve výzkumném vzorku. Výzkumný vzorek není tak obsáhlý, v jaký jsem doufala a o který jsem školy žádala. Přesto jsem však vděčná za množství zapojených žáků. S tím se pojí také nedostatek, který sledávám v nedostatečném zastoupení respondentů z 8. ročníků pro rovnoměrné rozložení tříd. Jelikož však účast na dotazníku byla založena pravděpodobně hlavně na dobrovolnosti, skutečnost s nerovnoměrně rozloženým výzkumným vzorkem tak mohla nastat.

Závěr

Tématem bakalářské práce byla problematika rizikového chování žáků 2. stupně základních škol v Semilech. Cílem práce bylo zmapovat výskyt rizikového chování u konkrétní cílové skupiny, zjistit jaké rizikové jevy převažují a v teoretické části popsat základní členění rizikového chování. Myslím si, že vytyčený cíl se mi pomocí výzkumného šetření i teoretického základu podařilo splnit.

Bakalářská práce je celkově rozdělena na 5 kapitol, kdy první čtyři představují teoretický základ tématu a pátá kapitola je již věnována mému výzkumnému šetření. První kapitola nejdříve vymezuje pohledy různých autorů na strukturování období dospívání neboli adolescence a poté se již věnuje hlavně adolescenci rané neboli pubescenci, jež je hlavním vývojovým obdobím týkající se cílové skupiny mé bakalářské práce. První kapitola je obzvláště zaměřena na představení změn, jež v období pubescence nastávají, a to jak v oblasti tělesné, kognitivní, emoční a sociální. Druhá kapitola představuje pojem rizikové chování a jevy jež pod něj spadají. Obzvláště je zde věnována pozornost syndromu rizikového chování v dospívání, jako zastřešujícímu pojmu pro rizikové jevy, jež se často společně vyskytují a vzájemně prolínají typicky v dospívajícím období. Dále jsou představeny 3 oblasti syndromu rizikového chování, konkrétně oblast zneužívání návykových látek, oblast projevů v psychosociální sféře a projevy v reprodukční oblasti. Do jednotlivých oblastí spadají nejružnější rizikové jevy či látky, které jsou v kapitole koncipovány jako teoretický základ pro rizikové jevy ve výzkumném šetření. Poslední částí druhé kapitoly je představení několika celorepublikových ale i mezinárodních studií, výzkumů či projektů, které jsou taktéž zaměřeny na dospívající populaci, jejich životní styl a experimentování s rizikovým chováním. Třetí kapitola vymezuje vybrané příčiny, které mohou, avšak také nemusí vést ke vzniku rizikového chování či přímo syndromu rizikového chování. Představeny jsou jak vnitřní příčiny, jako osobnostní vrozené predispozice či vliv pohlaví, ale také vnější, do nichž řadíme vliv rodiny, vrstevníků, školního prostředí či téměř všudypřítomných médií. Závěrečná čtvrtá kapitola teoreticky laděné části je věnována nastínění preventivního působení. Představuje typy prevence, jež se v oblasti rizikového chování realizují a vymezuje činnost školního poradenského pracoviště, jako poradenského týmu složeného ze školního metodika prevence, výchovného poradce, speciálního pedagoga a školního psychologa. Poslední podkapitola je již věnována stručnému představení

konkrétních preventivních programů, jež byly realizovány na základních školách v Semilech, které se zapojily do výzkumného šetření.

Pátá kapitola je věnovaná samotnému výzkumnému šetření, jež proběhlo kvantitativně a konkrétně metodou dotazníku. V kapitole je představen výzkumný problém společně s cílovou skupinou a metodologický základ výzkumného šetření. Dále je zde shrnuto, z jakých otázek je dotazník složen a na jakých základech. Také zde lze nalézt odůvodnění formulací jednotlivých hypotéz a jejich následné zhodnocení ve vztahu k realizovanému výzkumnému šetření. V neposlední řadě jsou zde představeny veškeré výsledky výzkumného šetření, které jsou doplněny tabulkou a grafy, pro lepší orientaci v zjištěných údajích. Závěrem jsou více rozebrány některé zjištěné poznatky a nalezneme zde i ukotvení zjištěných údajů v rámci teoretického vymezení.

Jako přínos mé bakalářské práce vidím ve zmapování různých rizikových jevů a zjištění, které z nich se na semilských školách vyskytují a popřípadě převažují. Myslím si, že by zjištěné údaje mohly být užitečné hlavně školám, jež se do výzkumného šetření zapojily, při pomoci odhalit některé problémy s nimiž se žáci potýkají a pomoci jim dané problémy řešit. Zjištěné poznatky by také mohly vést k zapojení či navržení preventivních programů na míru konkrétní cílové skupiny, a to na ty rizikové jevy, se kterými mají respondenti nejvyšší zkušenosti a s nimiž se nejvíce setkávají. Obzvláště bych se zaměřila na témata sebepoškozování, šikany, protizákonného jednání, používání elektronických cigaret či vaporizérů a celkově na výuku well-beingu, pro naučení se zharmonizování pocitů tělesné i duševní pohody.

Seznam použitých zdrojů

Knižní zdroje

BĚLÍK, V., HOFERKOVÁ, S. *Prevence rizikového chování ve školním prostředí: pro studenty pomáhajících oborů*. Brno: Tribun EU, 2016. 141 s. ISBN 978-80-263-1015-0.

BĚLÍK, V., HOFERKOVÁ, S. *Prevence rizikového chování žáků z pohledu pedagogů*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové, 2018. 142 s. ISBN 978-80-7435-726-8.

BĚLÍK, V., SVOBODA HOFERKOVÁ, S. *Rodina v prevenci rizikového chování žáků*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové, 2019. 100 s. ISBN 978-80-7435-768-8.

BRICHČÍN, S. Sexualita v dospívání. In: KABÍČEK, P., CSÉMY, L., HAMANOVÁ, J. a kol. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014, s. 250-264. ISBN 978-80-7387-793-4.

BUDINSKÁ, M. Prevence závislostí ve školství a v rodině. In: KABÍČEK, P., CSÉMY, L., HAMANOVÁ, J. a kol. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014, s. 118-134. ISBN 978-80-7387-793-4.

CYRULNIK, B. *Když si dítě sáhne na život*. Překlad D. MICKA. Praha: Stanislav Juhaňák-Triton, 2020. 136 s. ISBN 978-80-7553-788-1.

ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk, 2000. 377 s. ISBN 80-7239-060-0.

FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. 232 s. ISBN 978-80-247-5046-0.

FIRSTOVÁ, J. *Kriminalita mládeže v sociálních souvislostech*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. 215 s. ISBN 978-80-7380-521-0.

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozšířené české vydání. Překlad V. Jůva a V. Hlavatá. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

HAMANOVÁ, J. Rizikové chování dospívajících v sexuální oblasti. In: KABÍČEK, P., CSÉMY, L., HAMANOVÁ, J. a kol. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: TRITON, 2014, s. 236-249. ISBN 978-80-7387-793-4.

HAMANOVÁ, J., BRICHČÍN, S. Sexuální výchova v dospívání. In: KABÍČEK, P., CSÉMY, L., HAMANOVÁ, J. a kol. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: TRITON, 2014, s. 294-304. ISBN 978-80-7387-793-4.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2016. 256 s. ISBN 978-80-247-5326-3.

JEDLIČKA, R. *Výchovné problémy s žáky z pohledu hlubinné psychologie*. Praha: Portál, 2011. 246 s. ISBN 978-80-7367-788-6.

JEDLIČKA, R. *Psychický vývoj dítěte a výchova: Jak porozumět socializačním obtížím*. Praha: Grada, 2017. 280 s. ISBN 978-80-271-0096-5.

JESSOR, R., DONOVAN, J.E., COSTA, F. M. *Beyond Adolescence: Problem Behavior and Young Adult Development*. New York: Cambridge University Press, 1994. 312 pp. ISBN 0-521-46758-6.

KABÍČEK, P., CSÉMY, L., HAMANOVÁ, J. a kol. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: TRITON, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7387-793-4.

KACHLÍK, P., ČERVENKA K., VOJTOVÁ V. et al. *Inkluze jako cesta k předcházení rozvoj problémů v chování*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. 179 s. ISBN 978-80-210-8509-1.

KALINA, K. a kol. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. 696 s. ISBN 978-80-247-4331-8.

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

KOPECKÝ, K., SZOTKOWSKI, R., KREJČÍ, V. *Nebezpečí internetové komunikace III*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. 60 s. ISBN 978-80-244-3087-4.

KORANDA, M. Specifika adiktologické péče v dětství a adolescenci. In: KABÍČEK, P., CSÉMY, L., HAMANOVÁ, J. a kol. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: TRITON, 2014. 344 s. ISBN 978-80-7387-793-4.

KRAUS, B. et al. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015a. 246 s. ISBN 978-80-7435-544-8.

KRAUS, B. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2015b. 212 s. ISBN 978-80-7435-575-2.

KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. a kol. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

LACINOVÁ, L., MICHALČÁKOVÁ, R. Romantické vztahy. In: MACEK, P., LACINOVÁ, L. (eds.) *Vztahy v dospívání*. Brno: Barister & Principal, 2006. s. 55-66. ISBN 80-7364-034-1.

LANGER, S. *Mládež problémová, její typy a možnosti uplatnění: Diagnostické, výchovné a profesiografické modely*. 2. vyd. Hradec Králové: Nakladatelství KOTVA, 2008. 488 s. ISBN 978-80-902210-0-0.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 978-80-247-1284-0.

MACEK, Petr. *Adolescence*. 2., upravené vydání. Praha: Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.

MAKÚCHOVÁ, J. Agresívne správanie žiakov základných škôl. In: RASZKOVÁ, T., ŠPRÁCHALOVÁ, L., ed. *Acta sociopathologica IV: Ohrožení dítěte v kontextu společenských změn*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017, s. 150-157. ISBN 978-80-7435-666-7.

MALÁ, E. PAVLOVSKÝ, P. *Psychiatrie: Učebnice pro zdravotní sestry a další pomáhající profese*. 2. vyd. Praha: Portál, 2010. 144 s. ISBN 978-80-7367-723-7.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. aktualizované a rozšířené vyd. Praha: Grada, 2015. 192 s. ISBN 978-80-247-5309-6.

MATOUŠEK, O. a MATOUŠKOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 3., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2011. 336 s. ISBN 978-80-7367-825-8.

MERTIN, V., KREJČOVÁ, L. a kol. *Problémy s chováním ve škole – jak na ně: Individuální výchovný plán*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. 200 s. ISBN 978-80-7478-026-4.

MORAVCOVÁ, E., PODANÁ, Z., BURIÁNEK, J. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. 231 s. ISBN 978-80-7387-860-3.

NIELSEN-SOBOTKOVÁ, V. a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada Publishing, 2014. 147 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

PELCÁK, S. Vybrané problémy rizikového chování. In: HOFERKOVÁ, S. ed. *Acta sociopathologica II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, s. 53-74. ISBN 978-80-7435-577-6.

PIAGET, J. INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2010. 143 s. ISBN 978-80-7367-798-5.

SKOPALOVÁ, J., JANIŠ ml., K. *Profesní připravenost učitelů základních škol v oblasti řešení rizikového chování a možnosti jeho prevence v Moravskoslezském kraji*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, 2017. 86 s. ISBN 978-80-7510-235-5.

STAŠOVÁ, L., SLANINOVÁ, G., JUNOVÁ, I. *Nová generace: Vybrané aspekty socializace a výchovy současných dětí a mládeže v kontextu medializované společnosti*. 1. vyd. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové, 2015. 212 s. ISBN 978-80-7435-567-7.

SVOBODA HOFERKOVÁ, S. *Sebepoškozování a sebevražedné jednání [přednáška]*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 17. 10. 2022

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÁGNEROVÁ, M. a LISÁ, L. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2021. 542 s. ISBN 978-80-246-4961-0.

ŽENATOVÁ, Z. Záškoláctví. In: KOUTNÁ, P., SLUŠNÁ, K., ŽENATOVÁ, Z., LEBEDA, D. *Vybrané formy rizikového chování: Materiály pro výchovné poradce a metodiky prevence na ZŠ a SŠ*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, s. r. o., 2011, s. 1-38. ISBN 978-80-87553-25-1.

Elektronické knižní zdroje

BĚLÍK, V., HOFERKOVÁ, S. *Tvorba odborné práce* [online]. Brno: Tribun EU, 2016. 121 s. [cit. 2023-2-20]. ISBN 978-80-263-1021-1. Dostupné z: https://kurzy.uhk.cz/pluginfile.php/183766/mod_resource/content/1/Tvorba%20odborn%C3%A9%20pr%C3%A1ce%20%20B%C4%9B%C3%ADk%2C%20Hoferkov%C3%A1.pdf.

ČEREŠNÍK, M., BANÁROVÁ, K. *Rizikové správanie, blízke vzťahy a osobnostné premenné dospievajúcich v systéme nižšieho sekundárneho vzdelávania*. [online] Praha: Togga, 2021 a Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2021. 119 s. [cit. 2023-02-03]. ISBN 978-807476-216-1. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/rizikove-spravanie-blizke-vztahy-a-osobnostne-premenne-dospievajucich-v-systeme-nizsieho-sekundarneho-vzdelavania-1242249/>.

HUTYROVÁ, M., RŮŽIČKA, M., SPĚVÁČEK, J. *Prevence rizikového a problémového chování* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013.

96 s. [cit. 2023-02-15]. ISBN 978-80-244-3725-5. Dostupné z: <https://www.detipatridomu.cz/respitnenihlidani/wp-content/uploads/2017/07/02-02.pdf>.

CHARVÁT, M., NEVORALOVÁ, M. Protektivní a rizikové faktory. In: MIOVSKÝ, M. a kol. *Prevence rizikového chování ve školství* [online]. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, 2015, s. 84-88 [cit. 2023-02-14]. ISBN 978-80-7422-392-1. Dostupné z: <https://www.adiktologie.cz/file/825/1-prevence-rizikoveho-chovani-nahled.pdf>.

KOPECKÝ, K., SZOTKOWSKI, R., KREJČÍ, V. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. [online] Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. 172 s. [cit. 2023-2-20]. ISBN 978-80-244-4868-8. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/odborne-studie/75-rizikove-chovani-ceskych-a-slovenskych-deti-v-prostredi-internetu-2015-monografie/file>.

NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislosti: Současné poznatky a perspektivy léčby* [online]. Praha: Portál, 2013. 173 s. [cit. 2023-4-11]. ISBN 978-80-7367-908-8. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/navykove-chovani-a-zavislost-1295050/>.

ŠIRŮČKOVÁ, M. Rizikové chování a jeho psychosociální souvislosti. In: MIOVSKÝ, M. a kol. *Prevence rizikového chování ve školství* [online]. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, 2015, s. 50-57 [cit. 2023-02-11]. ISBN 978-80-7422-392-1. Dostupné z: <https://www.adiktologie.cz/file/825/1-prevence-rizikoveho-chovani-nahled.pdf>.

ZAPLETALOVÁ, J. Školní poradenské pracoviště. In: MIOVSKÝ, M. a kol. *Prevence rizikového chování ve školství* [online]. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, 2015, s. 116-120 [cit. 2023-02-11]. ISBN 978-80-7422-392-1. Dostupné z: <https://www.adiktologie.cz/file/825/1-prevence-rizikoveho-chovani-nahled.pdf>.

Jiné elektronické zdroje

ACET, Z. S. O nás. *ACET, z. s.* [online]. Chrudim: ACET ČR, z. s. [cit. 2023-02-10]. Dostupné z: <https://www.acet.cz/acet/acet-cr-zs>.

Akční plán realizace národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2021 [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2019 [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/akcni_plan_primarni_prevence_2019_21.pdf.

ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE. *Kvalita vzdělávání v České republice: Výroční zpráva 2021/2022* [online]. Praha: Česká školní inspekce, 2022. 859 s. [cit. 2023-01-04]. Dostupné z: https://www.csicr.cz/CSICR/media/Elektronicke_publicace/2022/Vyrocní_zprava_Ceske_skolni_inspekce_2021_2022/html5/index.html?pn=861.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sebevraždy v České republice 2011-2020* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2021. 41 s. [cit. 2023-01-04]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142758738/13018721.pdf/152108b0-535e-4142-9f64-9c7bc06f4f1b?version=1.3>.

DROGY-INFO. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). *Drogy-info* [online]. Praha: Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti, 2020 [cit. 2023-01-05]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/nms/vyzkum-nms/evropska-skolni-studie-o-alkoholu-a-jinych-drogach-espac-2019/>.

E-BEZPEČÍ. Informace o projektu. *E-bezpečí* [online]. Olomouc: Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2020 [cit. 2023-01-05]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/o-projektu/oprojektu>.

Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) [online]. 2019 [cit. 2023-01-05]. Dostupné z: <https://hbsc.cz/>.

HBSC. *Spotlight on adolescent health and well-being: Findings from the 2017/18 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada (international report)* [online]. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2020. 72 s. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/332091/9789289055000-eng.pdf>.

CHOMYNOVÁ, P., CSÉMY, L. a MRAVČÍK, V. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD)* [online]. In: *Zaostřeno*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2020, roč. 18, č. 5, s. 1-20. [cit. 2023-04-10] ISSN 2336-8241. Dostupné z: https://www.drogyinfo.cz/data/obj_files/33292/1057/Zaostreno%20202005_ESPAD%202019.pdf

CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ROUS, Z., ČERNÍKOVÁ, T., CIBULKA, J., MRAVČÍK, V. *Souhrnná zpráva o závislostech v České republice 2021*. [online] Praha: Úřad vlády České republiky, 2022 [cit. 2023-02-11]. ISBN 978-80-7440-293-7. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/33592/1131/Souhrnna_zprava_o_zavislostech_2021_fin.pdf.

KOPECKÝ, K., SZOTKOWSKI, R. *Sexting a rizikové seznamování českých dětí v kyberprostoru (výzkumná zpráva)* [online]. 2017. 31 s. [cit. 2023-02-12] Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/96-sexting-a-rizikove-seznamovani-2017/file>.

KRAUS, B. K etiologii rizikového chování. *Aplikovaná psychologie* [online]. 2020a, roč. 5, č. 7, s. 489-496 [cit. 2023-01-15]. ISSN 2336-8276. Dostupné z: http://www.vsaps.cz/data/2020/06/04/10/aplikovana-psychologie-7_na-web.pdf.

KRAUS, B. *Studijní opora: Teorie sociálních deviací* [online]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2020b. 46 s. [cit. 2023-02-12]. Dostupné z: https://www.uhk.cz/file/e-dee/pedagogicka-fakulta/pdf/pracoviste-fakulty/ustav-socialnichstudii/dokumenty/studijni_opory/socialni_patologie_a_prevence_2020/teorie-socialnich-deviaci.pdf.

KULHÁNEK, J. Problémy se sebepoškozováním. In: *Šance dětem* [online]. Praha: Šance dětem, 2012 [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/problemy-se-sebeposkozovanim>.

KULHÁNEK, A. Užívání e-cigaret mezi dětmi: co vše by měli rodiče vědět o e-cigaretách? In: *Šance dětem* [online]. Praha: Šance dětem, 2019 [cit. 2023-01-05]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/uzivani-e-cigaret-mezi-detmi-co-vse-meli-rodice-vedet-o-e-cigaretach>.

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Příloha č. 6, Školní šikana [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2016 [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>.

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Příloha č. 9, Extremismus, rasismus, xenofobie, antisemitismus [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2010b [cit. 2023-01-28]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>.

MKN-10. Hyperkinetické poruchy F90. *MKN-10* [online]. Světová zdravotnická organizace, 2023 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F90-F98>.

MRAVČÍK, V., CHOMYNOVÁ, P., GROHMANNOVÁ, K., JANÍKOVÁ, B., ČERNÍKOVÁ, T., ROUS, Z., CIBULKA, J., FRANKOVÁ, E., NECHANSKÁ, B., FIDESOVÁ, H. Zpráva o tabákových, nikotinových a souvisejících výrobcích v České republice 2021. [online] Praha: Úřad vlády České republiky, 2021 [cit. 2023-02-14]. ISBN 978-80-7440-276-0. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/33573/1121/Zprava_o_tabakovych_nikotinovych_vyrobcich_v_CR_2021_fin.pdf.

MŠMT. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2010a [cit. 2023-01-15]. Dostupné z [www: http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-apokyny](http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-apokyny).

MŠMT. *Metodické dokumenty (doporučení a pokyny)* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2013-2023 [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>.

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027 [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2019 [cit. 2023-02-03]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf.

NOVOTNÁ, K. Žvýkáci tabák jako trend mezi dětmi. In: *IDNES.cz* [online]. Praha: IDNES, 2022 [cit. 2023-01-07]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zvykaci-tabak-deti-zavislost-nikotinove-sacky-sport.A220221_105255_domaci_knn.

PLATZNEROVÁ, A. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Příloha č. 16, Sebepoškozování* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2015 [cit. 2023-01-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-apokyny>.

STÁTNÍ ZDRAVOTNÍ ÚSTAV. Návykové látky (drogy). *Národní informační zdravotnický portál* [online]. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a Ústav

zdravotnických informací a statistiky ČR, 2023 [cit. 2023-01-06]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/323-navykove-latky-drogy>.

SÝKOROVÁ, L. Jak vám může pomoci školní poradenské pracoviště? In: *Šance dětem* [online]. Praha: Šance dětem, 2012 [cit. 2023-02-19]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/jak-vam-muze-pomoci-skolni-poradenske-pracoviste>.

ŠANCE DĚTEM. Slovník pojmů: speciální pedagog. *Šance dětem* [online]. Praha: Šance dětem, 2011-2023 [cit. 2023-02-15]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/slovník/specialni-pedagog-etoped>.

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: *Zákonný pro lidi* [online]. © AION CS, s. r. o., 2010–2023 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>.

Seznam tabulek a grafů

Tab. 1 <i>Preventivní programy realizované spolkem ACET, z. s.</i>	44
Tab. 2 <i>Další preventivní programy realizované jinými subjekty v Semilech.....</i>	44
Tab. 3 <i>Rozložení respondentů z hlediska pohlaví.....</i>	53
Tab. 4 <i>Celkový přehled zjištěných údajů výzkumného šetření.....</i>	68
Graf 1 <i>Věkové rozložení respondentů.....</i>	53
Graf 2 <i>Rozložení respondentů dle ročníku.....</i>	54
Graf 3 <i>Zkušenost s alkoholem.....</i>	55
Graf 4 <i>Frekvence požívání alkoholu.....</i>	55
Graf 5 <i>Zkušenost s kouřením cigaret.....</i>	56
Graf 6 <i>Frekvence kouření cigaret.....</i>	56
Graf 7 <i>Zkušenost s marihuanou.....</i>	57
Graf 8 <i>Frekvence užívání marihuany.....</i>	57
Graf 9 <i>Zkušenost s el. cigaretami/vaporizéry.....</i>	58
Graf 10 <i>Frekvence používání el. cigaret/vaporizérů.....</i>	58
Graf 11 <i>Rizikové jevy v psychosociální oblasti.....</i>	59
Graf 12 <i>Osoby, na něž se dítě obrací pro pomoc či informace.....</i>	60
Graf 13 <i>Zkušenost s protizákonným jednáním.....</i>	61
Graf 14 <i>Online rizikové jevy.....</i>	61
Graf 15 <i>Rizikové sexuální chování.....</i>	62
Graf 16 <i>Poučení o sexuálním chování.....</i>	63
Graf 17 <i>Zdroj poučení o sexuálním chování.....</i>	64

Přílohy

Příloha 1: Dotazník vlastní konstrukce

Rizikové chování dětí na 2. stupni ZŠ v Semilech

Hezký den,

Jsem studentkou 3. ročníku oboru Sociální patologie a prevence na Univerzitě Hradec Králové. Touto cestou bych Vás chtěla požádat o vyplnění mého dotazníku, jehož výsledky budou použity k vypracování mé bakalářské práce na téma Rizikové chování dětí na 2. stupni ZŠ.

Odpovědi jsou zcela anonymní.

Předem moc děkuji za vyplnění.

Nosková Tereza

1. Pohlaví

- žena muž

2. Věk

- 11 12 13 14 15 16

3. Ročník

6. 7. 8. 9.

1. oblast

4. Pil/a si někdy alkoholický nápoj?

- ano ne

5. Jak často si dáš nějaký alkoholický nápoj?

- každý den
 každý týden
 každý měsíc
 pouze výjimečně (př. oslavy)
 Pouze jsem alkoholický nápoj ochutnal/a.

6. Kouřil/a si někdy cigaretu?

- ano ne

7. Jak často si dáš cigaretu?

- každý den
 každý týden
 každý měsíc
 pouze výjimečně (př. oslavy)
 Pouze jsem cigaretu ochutnal/a.

8. Kouřil/a si někdy marihuanu (nebo ji požil/a jiným způsobem)?

- ano ne

9. Jak často marihuanu užíváš?

- každý den
 každý týden
 každý měsíc
 pouze výjimečně (př. oslavy)
 Pouze jsem marihuanu ochutnal/a.

10. Vyzkoušel/a si někdy elektronické cigarety/vaporizéry?

- ano ne

11. Jak často si dáš elektronickou cigaretu/vaporizér?

- každý den
 každý týden
 každý měsíc
 pouze výjimečně (př. oslavy)
 Pouze jsem el. cigaretu/vaporizér ochutnal/a.

2. oblast

12. Setkal/a si se někdy s daným jevem?

Pokud ano, daný jev či jevy zaškrtni prosím.

- šikana

- záškoláctví
- sebevražedné myšlenky
- sebevražedné jednání
- sebepoškozování
- intolerantní chování (rasismus, xenofobie)
- Nesetkal/a jsem se s žádným uvedeným jevem.
- jiné...

13. Pokud si se s daným jevem setkal/a, s kým si situaci řešil/a?

- s rodiči
- se sourozenci
- s partnerem/partnerkou
- s přáteli
- s učiteli
- s nikým
- S výše uvedenými jevy jsem se nesetkal/a.
- jiné...

14. Dopustil/a si se někdy protizákonného jednání?

př. krádež cizí věci, krádež peněz rodičům, zfalšování podpisu, poškození cizího majetku, graffiti na cizím majetku, ublížení na zdraví aj.

- ano ne

15. Jakého protizákonného jednání?

- slovní odpověď

16. Setkal/a si se někdy s tímto jevem?

Pokud ano, zaškrtni ho/je prosím.

- sexting (zaslání intimní fotografie/video/zprávy se sexuálním podtextem,..)
- kyberšikana
- seznámení se skrze soc. síť (přidání do přátel pouze na základě fotky, osobní setkání s tzv. internetovým známým,..)

3. oblast

17. Znáš někoho ve svém okolí, kdo má zkušenost s tzv. rizikovým sexuálním chováním?
př. *předčasný pohlavní styk (před 15. rokem věku), promiskuita (střídání sex. partnerů),
prostituce, ...*

ano ne

18. Byl/a si někým poučen/a o sexuálním chování?

ano ne

19. Kým? Popřípadě prostřednictvím čeho?

mamkou

taťkou

sourozenci

kamarády

partnerem/partnerkou

spolužákem

učiteli

internet

knihy/časopisy

jiná...

Moc děkuji za vyplnění dotazníku!! :)